FAKULTA
PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ
A PEDAGOGICKÁ TUL

Diplomová práce

Životní příběh učitelky prvního stupně základní školy

Studijní program: M0113A300008 Učitelství pro 1. stupeň základních škol

Autor práce: **Petra Pohanková**
Vedoucí práce: doc. PaedDr. Petr Urbánek, Dr.
Katedra pedagogiky a psychologie

Liberec 2024

FAKULTA
PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ
A PEDAGOGICKÁ TUL

Zadání diplomové práce

Životní příběh učitelky prvního stupně základní školy

Jméno a příjmení:	**Petra Pohanková**
Osobní číslo:	P19000462
Studijní program:	M0113A300008 Učitelství pro 1. stupeň základních škol
Zadávající katedra:	Katedra pedagogiky a psychologie
Akademický rok:	2022/2023

Zásady pro vypracování:

Cíl práce: popsat životní příběh učitelky v současné době
Zásady:

- Studium literatury
- Vypracování a vedení rozhovoru

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce: tištěná/elektronická
Jazyk práce: čeština

Seznam odborné literatury:

- FENSTERMACHER, G. D., SOLTIS, J. F.: Vyučovací styly učitelů. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-471-7.
- GAVORA, P.:Úvod do pedagogického výzkumu, 2., rozš. české vyd. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0.
- GAVORA, P.: Výskum životného príbehu učiteľka Adamová. Pedagogika, roč. 51, 2001, č.3, s. 352-368.
- HOLEČEK, V.: Psychologie v učitelské praxi. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-3704-1.
- HRABAL, V., PAVELKOVÁ, I.: Jaký jsem učitel. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-755-8.
- ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĎOVÁ, K.: Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Petr Urbánek, Dr.
Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání práce: 15. listopadu 2022
Předpokládaný termín odevzdání: 25. dubna 2024

L.S.

prof. RNDr. Jan Picek, CSc.
děkan

doc. RNDr. Jana Příhonská, Ph.D.
garant studijního programu

Prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má diplomová práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

20. dubna 2024 Petra Pohanková

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucímu své diplomové práce doc. PaedDr. Petru Urbánkovi, Dr. za vstřícnost, cenné připomínky a inspirativní poznámky. Další velké díky patří paní učitelce Andělské, která byla ochotna se se mnou podělit o svůj životní příběh.

Anotace

Diplomová práce je rozdělena do několika částí.

Teoretická část obsahuje základní přehled o učitelské profesi, popisuje její vývoj a charakteristiku. Dále informuje čtenáře o osobnosti učitele, které vlastnosti ji charakterizují, jaká je náplň její práce a co ke své profesi potřebuje znát a vystudovat. Jak se může rozvíjet a co může nastat, když se nebude udržovat v dobré kondici. Nahlíží také na stránku spolupráce učitele se žáky, jejich rodiči a především kolegy. Sleduje profesní vývoj učitele od začínajícího učitele po učitele před odchodem do penze. Pohlíží také na osobní stránku života, jaký vliv má na něj rodina a okolí, ve kterém se pohybuje.

Metodologická část popisuje, jak správně přistupovat k výzkumu, jaké cíle si zvolit, které metody vybrat a jak analyzovat data.

Výzkumná část se zaměřuje na konkrétní případovou studii – životní příběh učitelky prvního stupně, popisuje výběr tématu, zkoumané osoby, postup při kódování dat a jejich interpretaci v nejdůležitější části práce – popisu života a vyvození teorií.

Práci završuje závěr, společně s diskusí, který odhaluje výsledky výzkumu, odpovědi na výzkumné otázky a rozřešení výzkumného problému.

Klíčová slova

prvostupňový učitel; osobnost učitele; profesní život; osobní život; případová studie; životní příběh

Annotation

The thesis is divided into several parts.

The theoretical part contains a basic overview of the teaching profession, describes its development and characteristics. It also informs the reader about the personality of teacher, the qualities that characterize them, what their job is about and what they need to know and study for their profession. It explores how a teacher can develop and what can happen if they do not maintain good condition. It also looks at the aspect of the teacher´s cooperation with pupils, their parents and, above all, colleagues. It follows the professional development of a teacher from beginning teacher to pre-retirement teacher. Additionally, it looks at the personal aspect of life, the influence of his family and surroundings.

The methodological part describes how to properly approach research, what goals to choose, which methods to choose and how to analyze data.

The research part focuses on a specific case study – the life story of a first-grade teacher, describes the choice of topic, the researched person, the procedure for data coding and their interpretation in the most important part of the work – the description of life and the derivation of theories.

The thesis is completed by a conclusion, together with a discussion, which reveals the results of the rerearch, the answers to the research questions and the resolution of the research problém.

Key words:

first grade teacher; teacher´s personality; working life; personal life; case study; life story

Obsah

Úvod ... 9
Teoretická část ... 10
1 Učitelství ... 11
1.1 Kořeny učitelství ... 11
1.2 Rozhodování se o pedagogické budoucnosti ... 13
1.3 Vzdělání a kvalifikace ... 13
1.4 Charakteristika učitelské profese ... 15
1.5 Předsudky v rámci učitelství ... 16
2 Učitel ... 17
2.1 Osobnost učitele ... 17
2.1.1 Osobitost učitele ... 18
2.1.2 Vlastnosti učitele ... 19
3 Role učitele ... 20
3.1 Učitelské činnosti a aktivity ... 20
3.2 Schopnosti, znalosti a dovednosti učitele ... 22
4 Náplň výuky a její pojetí ... 23
4.1 Vyučované předměty ... 23
4.2 Styl výuky ... 24
5 Učitel v interakci s ostatními ... 25
5.1 Učitel – žáci ... 25
5.1.1 Různorodost žáků ... 26
5.2 Učitel – kolegové + vedení školy ... 27
5.2.1 Kolegialita ... 27
5.3 Učitel – rodiče ... 28
6 Profesní vývoj ... 29
6.1 Začínající učitel ... 30
6.2 Mladší a starší pedagogové ... 31
6.2.1 Pozitiva staršího věku ... 31
6.2.2 Negativa staršího věku ... 32
6.3 Kvalita odvedené práce ... 32
6.4 Profesní rozvoj ... 33
7 Vybraná úskalí profese ... 34
7.1 Proměna žákovské populace ... 34
7.2 Potýkání se se zdravotními problémy ... 34
7.3 Profesní vyhoření ... 35
8 Osobní život ... 36
8.1 Rodina a vliv okolí ... 36
8.2 Volný čas ... 37
9 Učitel jako člověk ... 38
9.1 Životní sny a cíle ... 38
9.2 Význam prostředí ... 39
9.3 Eliminace stresových faktorů ... 39
Metodologická část ... 40
1 Metodologie ... 41
1.1 Výzkumný problém ... 41

1.2 Výzkumný cíl ... 42
1.3 Kvalitativní výzkum ... 42
1.3.1 Výzkumník a zkoumaná osoba ... 43
1.4 Případová studie ... 44
1.4.1 Životní příběh ... 44
1.5 Metody sběru dat ... 45
1.5.1 Rozhovor a jeho struktura ... 46
1.6 Analýza dat ... 47
Výzkumná část ... 48
1 Případová studie – učitelka Andělská ... 49
2 Průběh výzkumu ... 50
2.1 Výběr zkoumané osoby ... 50
2.2 Přípravy na rozhovor ... 52
2.3 Průběh rozhovoru ... 54
2.3.1 Rozhovor z pohledu výzkumníka ... 54
2.3.2 Rozhovor z pohledu zkoumané osoby ... 56
3 Další postup výzkumu ... 57
3.1 Kódování nasbíraných dat ... 58
3.2 Rozbor nasbíraných dat ... 58
3.2.1 Chronologie života ... 59
3.3 Interpretace vyzkoumaných dat ... 61
3.4 Uskutečnění druhého rozhovoru ... 61
4 Popis životního příběhu učitelky ... 62
5 Vyvození teorie o učitelově vývoji ... 68
6 Učitelovo uvažování a jeho názory ... 74
7 Výsledky výzkumu a diskuse ... 79
7.1 Případové studie Adamová a Andělská ... 82
Závěr ... 84
Seznam použitých zdrojů ... 86
Seznam příloh ... 88

Seznam použitých zkratek

KSČ – Komunistická strana Československa

MŠ – mateřská škola

ROH – Revoluční odborové hnutí

SVP – speciální vzdělávací potřeby

VŠ – vysoká škola

ZŠ – základní škola

Úvod

O učiteli se často mluví jako o nějakém stroji, který je naprogramován na výchovu a neustálý dohled nad svými žáky. Z dosavadních praxí vím, že někteří rodiče žáků zatěžují učitele i mimo pracovní dobu. Je tedy otázkou kdy vlastně učitelům končí pracovní doba a kdy jim už začíná volno, když si často berou pracovní povinnosti ještě s sebou domů.

Téma práce jsem si zvolila proto, že jako budoucí kantorku mě zajímá, do jaké míry se prolíná osobní a profesní život. Osobní složce života se obvykle nevěnuje příliš pozornosti. Nemělo by se také zapomínat na oblasti, které se nacházejí na pomezí obou kategorií a ovlivňují každou z nich. Teoretická část obsahuje termíny, které se promítají také do výzkumné části.

Celá práce má celkem tři cíle – jeden hlavní a dva dílčí. Obecným výstupem je popis životního příběhu učitelky na prvním stupni ZŠ v současné době. Jedná se o podrobný a pravdivý popis života osmdesátileté bývalé paní učitelky se čtyřicetiletou praxí, která se musela vypořádat s nelehkými životními situacemi. Popis se zaměřuje nejen na pracovní sféru života, ale také na osobní život a co přineslo spojení obojího. Práce nabízí pohled do učitelova myšlení.

Z pohledu výzkumu se cíle rozdělují na: vyvození teorie o učitelově vývoji a vyvození teorie o tom, jak vznikalo učitelovo uvažování a jak se formovaly jeho názory. Jedná se ale o jedno-případovou studii a vše je zaměřeno na subjektivní pohled výzkumníka. Data byla zjišťována pomocí metody hloubkového polostrukturovaného rozhovoru.

Práce by mohla být přínosem pro začínající pedagogy, kteří by si díky ní mohli uvědomit, jak je důležité nezanedbávat osobní složku života. Celkově by měla být vyzdvihnuta důležitost této profese, aby ji již nikdo neshazoval.

Doufám, že by práce mohla být prospěšná pro ty, kteří se chystají provést nějaký výzkum a nevědí jak na to.

Teoretická část

Následující řádky jsou věnovány převážně učitelství na prvním stupni ZŠ, v některých pasážích jsou zmíněni také učitelé dalších stupňů pro přehlednost a ucelenost.

Přestože je v tomto ohledu dominantní ženská populace, o učiteli je převážně psáno v mužském rodě pro obecnost a úsporu místa.

Tato část se zaměřuje také na pedagoga ve starším věku, jehož detailně popisuje.

1 Učitelství

Učitelství je obor, který nemůže vykonávat každý, je k němu zapotřebí určitých osobních vlastností a také vzdělání. Kapitola nabízí pohled na vznik této profese a její charakteristiku.

Spilková, Vašutová et al. (2008) rozlišují mezi povoláním a profesí, první z vyjmenovaných zasahuje osobní stránku člověka, kdy dochází k naplnění určitého poslání, kdežto profese dokazuje, že učitel své práci dokonale rozumí. Přestože odborná příprava v podobě vysokoškolského studia začala déle a dalo by se tak konstatovat, že je učitelství stále ve vývoji, Urbánek (2005) a Průcha (2002) jej profesí nazývají, protože je to povolání, spojené s kvalifikací, kde dominují znalosti a dovednosti.

Poslání je myšleno tím, že učitelé chtějí mít co nejblíže ke svým svěřencům, rozvíjet jejich zájmy a cítí to tak, že musí pro žáky udělat to nejlepší. (Göbelová & Seberová, 2012; Helus et al., 2012)

Vašutová (2004, s. 35) vnímá tuto profesi jako celoživotní, neboť se většinou dědí z generace na generaci a také propojuje osobní a profesní rovinu.

1.1 Kořeny učitelství

Urbánek (2005) popisuje, jak tato profese vznikla. V domácím prostředí děti sledovaly své rodiče a byly zvyklé na určité činnosti a režim.

Již tehdy musel někdo tzv. vést skupinu, což si mohla dovolit jen silná osoba, ke které ostatní vzhlíželi a respektovali ji. Musela tedy buď umět něco výjimečného nebo být mocná.

Ve škole mohl nejprve učit každý, kdo měl alespoň nějaké vzdělání, jeho výstup byl ale dostupný jen vybraným lidem. Až při vzniku státních škol se kladl velký důraz na to, aby byl učitel skutečně vzdělaný a uměl látku vysvětlit tak, aby ji ostatní pochopili. Řečníci byli ve výhodě. Učitelé se nejprve vzdělávali na Karlově univerzitě, až J. Á. Komenský projevil velký zájem o to, aby učitelé měli dostatečnou přípravu. Ovšem v období třicetileté války byla úroveň výuky nízká, jako učitelé působili také vojáci či rukodělní pracovníci.

Velkou změnu provedly reformy Marie Terezie, která požadovala všeobecnou vzdělanost, aby byl takový také stát. (Průcha, 2002; Urbánek, 2005)

Pár následujících významných roků (Průcha, 2002; Spilková et al., 2004; Urbánek, 2005; Sklenářová, 2010) přineslo do učitelství velké změny:

- 1774 – zavedení povinné školní docházky pro všechny bez rozdílu s nástupem v 6 letech, trvající 6 let
- 1775 – zavedení přípravných kurzů pro učitele v délce tří měsíců pro triviální školy a půl roku pro učitelé hlavních škol, na které se dělaly přijímací zkoušky, zakončení proběhlo formou zkoušky, učit ale mohli jít jen ti, kterým bylo více než 20 let, odučili rok v roli pomocníka a uspěli v další zkoušce
- 1819 – prodloužení učitelské přípravy o polovinu
- 1848 – zrušení půlročních příprav, prodloužení ročních příprav na dvouleté
- 1853 – vznik dvouletých učitelských ústavů zaměřených více na praktickou část
- 1869 – Hasnerův zákon zřídil čtyřleté učitelské ústavy pro přípravu učitelů 1.-5. ročníku, které byly zakončené maturitní zkouškou
- 1918 – převzetí rakouského školského systému po vniku Československa
- 1920 – požadavky na vysokoškolské vzdělání, z učitelských ústavů se stávají gymnázia
- 1929-1932 první soukromá fakulta pro přípravu učitelů
- 1945 – zřízení pedagogických fakult na univerzitách – vzdělávání společné pro MŠ, první stupeň ZŠ (2 roky studia) a druhý stupeň ZŠ (tři roky studia)
- 1950 – zavedení pedagogických gymnázií pro vzdělávání prvostupňových učitelů
- 1953 – zrušení pedagogických fakult, pro učitele MŠ a prvního stupně ZŠ zavedeny čtyřleté pedagogické školy
- 1959-1964 – pedagogické instituty dostupné pro učitele základních škol ve formě společného vzdělávání dvou let, dále dle specializace, zakončení formou závěrečné zkoušky a diplomové práce
- 1964 – zavedení čtyřletých pedagogických fakult, již pro každý stupeň ZŠ odděleně
- 1976 definitivní rozdělení společného vzdělávání učitelů základních škol

1.2 Rozhodování se o pedagogické budoucnosti

Důvody, proč se učitelé chtějí stát pedagogy jsou různé – někoho inspiruje rodina, jiného učitel. Spilková et al. (2004) říkají, že také negativní vzor jejich učitele je může inspirovat k tomu, aby chtěli učit, a to jinak.

Kariková (2015) citovaná Vítečkovou (2018, s. 30-32) píše, že rozhodování o budoucnosti v patnácti letech je opravdu složité, a ne všichni vědí, kam jejich kroky dále povedou. O učitelství může někdo snít již v dětství, někdo se nad tím rozmýšlí až po střední škole.

Urbánek (2005) konstatuje, že zájem o tuto práci musí přetrvat také po dobu studia, kdy by se měl student plně věnovat přednáškám a sbírat zkušenosti do praxe. Škola ale může také odradit. S tím souvisí také malý výběr uchazečů, u kterých se nehodnotí motivace ke studiu.

Vašutová (2004) doplňuje, že tento obor se dost často stává další možností. S tímto výrokem souhlasí také Vašutová et al. (2008) a Helus et al. (2012), kteří tvrdí, že to bude v blízké době možnost pro ty, kteří se bojí uskutečnit vlastní sen či nevědí, co chtějí v životě dělat. Také ti, kteří učitelství dostudují mohou jít vykonávat jinou práci, vést je k tomu může malá atraktivita provádějícího učitele, který představuje zastaralé metody.

Dytrtová a Krhutová (2009, s. 42) ale prohlašují, že je potřeba zůstat v této profesi několik let, aby učitelé nasbírali zkušenosti, díky kterým si budou jistější a nevzdávat to hned na začátku. Měli by se naučit pracovat s životní motivací, pracují tak na vlastní identitě z hlediska pracovního i osobního.

1.3 Vzdělání a kvalifikace

Hrabal a Pavelková (2010) konstatují, že vzdělávání otevírá spoustu možností a slouží jako naděje pro budoucnost pro celou zemi. Göbelová a Seberová (2012) tvrdí, že s pomocí učitele lze dosáhnout vysoké kvality. Odbornou kvalifikovanost pro učitele zmiňuje Zákon o pedagogických pracovnících. (Vítečková, 2018, s. 26)

O kvalifikovanosti této profese vedou mnozí autoři spory, například Walterová (2002); Spilková, Vašutová et al. (2008) hovoří o nedostatečné způsobilosti mnohých pracovníků, kteří se ve školství pohybují. Jim oponuje Urbánek (2005), který dokládá o tom, že

kvalifikace je v dnešní době jednou z podmínek k přijetí. Učitel by měl rozumět nejen jednotlivým předmětům, které učí, ale také pedagogické části své profese.

Všichni se shodnou na tom, že odborné vzdělání je základ. Mnohdy se spekulovalo o tom, že by mohlo postačit středoškolské vzdělání s maturitou či bakalářské studium, požadavky byly ale zamítnuty a prvostupňoví učitelé jsou momentálně připravováni na pět let studia. Naopak přichází z některých stran požadavek na další vzdělání vzhledem ke zvyšujícím se požadavkům. (Vašutová, 2002; Urbánek, 2005; Spilková, Vašutová et al., 2008; Helus et al., 2012)

Do této profese se ale dostávají také lidé, kteří neušli stejnou cestu jako ti ostatní, někteří se totiž rozhodli pro studium jiného oboru a poté přešli na první stupeň, aniž o tom zprvu uvažovali. Tím pádem neprošli veškerým potřebným vzděláním a dodělali si pouze nějaké kurzy. Tím jsou tedy ve školství legálně přijatí (Urbánek, 2005, s. 43). Nebo učí samotní studenti pedagogických oborů, přesto, že nemají vzdělání dokončené. (Vítečková, 2018)

Důležitým mezníkem je praxe, která by měla umožnit studentům poznat, jak to ve školách chodí, z hospitací si mohou odnést zajímavé postřehy, které poté promítnou do svých hodin. Měli by se seznámit také se všemi povinnostmi, které je čekají, zkusit si plánování a uskutečnění svých hodin, budou lépe vědět, co je čeká v budoucnu. (Dytrtová & Krhutová, 2009; Lazarová et al., 2011)

Každý bývalý student má za sebou ale odlišnou pedagogickou praxi a vytvořil si tedy jiné názory, které jej posouvají dál, jak píší Lazarová et al. (2011). Přesto, že by si všichni zasloužili vidět odborné učebny, ve kterých budou učit často vidí smutnou realitu obyčejných tříd (Helus et al., 2012). Také by se studenti ke všemu měli vyjádřit a vyposlechnout si názor zkušeného učitele, který na to ale musí být dostatečně kvalifikován. Urbánek (2005, s.84) píše, že tito učitelé často nevědí, jak mají podávat zpětnou vazbu.

Jak píší Lazarová et al., (2011) učitelé by měli být skutečnými mistry v oboru, rozumět nejen předmětům, ale také pochopit, jak pracují dětské mozky. Prvostupňoví žáci to mají těžší v tom, že musejí být specializovaní na všechny předměty, proto je Urbánek (2005) i Průcha (2002, s. 22) popisují jako mnohostranné.

Celkový rozhled je důležitý pro všechny učitele, zahrnuje například zájem o kulturu (Helus et al., 2012). Učitelé by se měli stále vzdělávat, jelikož se objevují neustále nějaké novinky ohledně programů usnadňujících výuku a je dobré, umět s nimi zacházet. Nároky na tuto profesi se stále zvyšují. (Spilková, Vašutová et al., 2008; Hrabal & Pavelková, 2010)

Na některé věci se nelze připravit vzděláním, ale je potřeba být sociálně zralý (Dytrtová & Krhutová, 2009). Další věc, kterou ovlivnit nelze je nadání učitele, které je dané. (Spilková et al., 2004, s.118)

1.4 Charakteristika učitelské profese

Tato profese se vyznačuje feminizací, číselné údaje dosahovaly k roku 2000 až 94 % žen na prvním stupni, ale vysoké počty žen nejsou jen na prvním stupni. (Walterová, 2002; Vašutová, 2004; Šimíčková-Čížková et al., 2010). Může to být dáno tím, že ženy mají často k dětem blíže, kromě toho se ve zvýšeném počtu vyskytují také ve zdravotnictví či bankovnictví. Výrazně tedy chybí nějaký mužský vzor, který by mohl být přínosem nejen pro žáky. Muži by mohli vnést do školy nový vítr. (Urbánek, 2005)

Dalším znakem je převládající působnost starších kolegů, čímž je myšleno padesáti a více letých, neboť často zůstávají ve sboru až do důchodového věku. (Walterová, 2002; Urbánek, 2005; Lazarová et al., 2011)

Co se týče oblíbenosti, najdou se mezi autory značné rozdíly. Žebříček uznávaných povolání drží učitelství velmi vysoko, hned za lékařem, ministrem a možná ještě vědcem (Průcha, 2002; Lazarová et al., 2011). Rozdíl je ale v tom, jak na sebe pohlížejí sami učitelé, kteří shazují a podceňují svou práci. Odůvodnění hledají v tom, že plat není příliš velkým lákadlem. Na rozdíl od studentů učitelství a někdy také začínajících pedagogů mají často nízké sebevědomí. (Walterová, 2002; Vašutová, 2002 a 2004, s. 19; Urbánek 2005)

Co je ale dané je to, že je to profese, která je lidem dost na očích. Když už se ale objeví nějaké zprávy jsou bohužel většinou dle Gillernové et al. (2011) negativní a týkají se toho, v čem učitelé chybovali nebo jaké další požadavky se na ně kladou. Navíc se zobrazují v době okolo prázdnin, tedy buď před nástupem do školy nebo v červnu. Urbánek (2005) přichází s trochou optimismu, že občas se objeví i pozitivní případy, ale obvykle jsou míněny na jednotlivce, ne na učitele jako celek. Je pochopitelné, že mají lidé zájem o budoucnost svých dětí, a proto se soustředí na učitele. Bohužel si často vyslechnou zprávy o zvyšování platů či přidávání volna, což učitelům na popularitě nepřidá a nezakládá se na pravdě.

Pracovní doba je pevně stanovená, ale většina učitelů ji překračuje, řadí se do ní všechny přípravy na hodinu, které mohou zabrat například i tři hodiny času, opravování testů a když se posčítají všechny položky, vychází to tak, že někteří učitelé pracují téměř po dvojnásobek

klasické pracovní doby. Což působí jako obrovská zátěž. Záleží také na konkrétním období v roce. (Šimíčková-Čížková et al., 2010; Göbelová & Seberová, 2012)

Charakterizující je bohužel právě zátěž, především psychická, což způsobuje, že učitelé nemají dostatek času na sebe, stresovat je může kolektiv či dlouhá pracovní doba. Fyzicky může učitele potrápit také dlouhé stání během hodiny či předcvičování v tělocviku. (Urbánek, 2005; Lazarová et al., 2011)

Přesto, že se hovoří o velkém stresu, Göbelová a Seberová (2012, s. 76) uvádějí, že dle průzkumu z roku 2001 došlo ke zjištění, že učitelé prvního stupně jsou pracovně více spokojeni než lidé v jiných oborech.

1.5 Předsudky v rámci učitelství

Co si lidé obvykle o učitelství myslí či se pedagogové sami mylně domnívají.

Někteří lidé poukazují na to, že když chce být někdo učitelem, musí pro to být zrozený, touží po tom odmala a možná se vzhlédnul v nějakém svém učiteli. Je sice pravdou, že někteří lidé mají toto přání z dětství. Ovšem není to jednoznačné, pokud se člověku dostane píle a dostatečného vzdělání, může se pro tuto volbu rozhodnout také později. (Helus et al., 2012, s. 14)

O učitelích, obzvláště prvostupňových se také proslýchá, že je jejich povolání velmi jednoduché, protože dle klepů stačí mít při ruce učebnici, pustit žákům video a jít brzy domů, navíc si ještě užít dlouhé volno (Vašutová, 2002; Helus et al., 2012). Osobně bych přála každému, kdo toto tvrdí, aby si tu práci mohl alespoň jednou vyzkoušet, aby poznal, že volno je skutečně zasloužené a o jednoduchou práci se nejedná.

Často je také dostupná informace, že učitelů je nedostatek, ani toto není pravdou, právě proto hrozí, že nově vystudovaní nezískají pracovní pozici, protože učitelů bude více než volných míst. (Lazarová et al., 2011)

Není pravidlem, že čím má učitel více odučených hodin, tím by měl být kvalitnější (Vítečková, 2018, s. 32).

Není ani pravdou, že čím více by měli učitelé odučeno, tím méně hodin poté věnují přípravě na hodiny. (Průcha, 2002, s. 40)

2 Učitel

Urbánek (2005) popisuje učitele jako klasického pracovníka, který dostal dostatek důvěry, aby se staral o žáky v procesu vzdělávání, spolu s tím komunikoval s jejich rodiči a také se svými kolegy. Dále o něm hovoří jako o pedagogickém pracovníkovi, kterých je hned několik, ale jen učitel má na starost daleko více funkcí a činností. Průcha (2002) souhlasí a dodává, že učitel pečuje o žáky ve specifickém prostředí školy.

Piťha (2001, s. 8) říká, že „…zásadním rysem pana učitele je, že má děti rád. …Děti chtějí být v jeho blízkosti, neboť je jim s ním dobře.“ Z toho vyplývá, že se jedná o vzájemný pocit.

Lazarová et al., (2011) v něm spatřují osobu, která pracuje pro celou společnost, vychovává další generace.

Vašutová (2002, s. 33) uvádí, že každý učitel přichází s formální autoritou, tu přirozenou ale získává až při výuce. Učitel s autoritou si je jistý sám sebou a svým vystupováním slouží žákům jako dobrý příklad a vzor. Zároveň by měl žákům ale ponechat dostatek prostoru pro vlastní rozvoj a tvorbu vlastních názorů. (Helus et al. 2012)

2.1 Osobnost učitele

Osobností učitele se zabývá věda zvaná pedeutologie, která sleduje, jak moc je učitel úspěšný a také které osobní rysy mu k tomu pomáhají. (Dytrtová & Krhutová, 2009) Podle toho, které vlastnosti u něj převažují se dá určit temperament.

Löhken (2014) rozděluje lidi na extroverty, introverty a centroverty, tedy ty, kteří jsou na pomezí obou rovin. Přednosti introvertů tkví v umění naslouchat, zůstat v klidu i ve vypjatých situacích, zároveň se umí vžít do pocitů svých žáků. Bohužel se ale bojí překonávat to, na co nejsou zvyklí, extroverti mají velké nadšení, rychlé reakce a k okolí přistupují otevřeně, ze záporných stránek se k nim pojí výbušné chování.

Z hlediska temperamentu se rozlišují čtyři osobnosti – melancholici, kteří bývají v pozici učitele velmi citliví, svědomití, ale také jsou velmi nedůvěřiví, což může způsobit malou přístupnost k žákům. Flegmatici jsou trpěliví a zakládají si na spravedlnosti, ale jakoukoliv aktivitu si rádi usnadní. Cholerici se vyznačují velkým množstvím energie, tvořivou

schopností, ale malou trpělivostí. Poslední skupinu tvoří přátelští, pozitivně naladění, ale málo soustředění sangvinici. (Holeček, 2014, s. 26-27)

Dále jsou učitelé, u kterých převažuje sociální cítění, ty se snaží o nastolení příznivé atmosféry ve třídě, zajímají se o všechny žáky, jejich pocity a chtějí dosáhnout spokojeného jednotného kolektivu. (Hrabal & Pavelková, 2010, s. 158)

Někteří učitelé mají více rozvinutou interpersonální inteligenci, díky které se dokáží více vžít do situací svých žáků. (Fenstermacher & Soltis, 2008)

Někteří učitelé se zaměřují na konkrétní potřeby žáků, jiní jsou orientovaní spíše na potřebu dostat do hlav žáků co nejvíce učiva. Dále se učitelé mohou dělit na tradiční a ty, kteří se nebojí experimentovat. (Dytrtová & Krhutová, 2009, s. 18-19)

2.1.1 Osobitost učitele

Holeček (2014) píše, že ať už je učitel jakýkoliv, měl by zůstat sám sebou, jeho přirozenost žáci ocení.

Pro některé žáky může učitel představovat více než jeho vlastní rodina. (Piťha, 2001)

Identitu člověka tvoří více faktorů najednou – místo, kde žije, kdo jej vychoval i s kým se nadále stýká, záleží také na tom, co zažívá a jak se k tomu staví. Fenstermacher a Soltis (2008) píší, že je důležité uvědomit si, kým člověk je, aby mohl objevit svou jedinečnost, ale také společné znaky s druhými. Dytrtová a Krhutová (2009) mají jiný úhel pohledu, a to kým doopravdy člověk chce být.

Profesní identitu tvoří to, jak na sebe pohlížejí sami učitelé, čím jsou motivováni, jak si představují svou budoucnost. Je skvělé, když do práce vkládají kus sebe. (Spilková, Vašutová et al., 2008; Lazarová et al., 2011)

Göbelová a Seberová (2012) uvádějí, že učitele tvoří nejen jeho sociální složka osobnosti, ale velkou předností může být, když se učitel liší od ostatních a je originální.

2.1.2 Vlastnosti učitele

Vítečková (2018) popisuje, jak by mělo být pro učitele přirozené chovat se slušně, a tak vystupovat i před svými žáky, mluvit spisovně, mít klidný projev. Dále se vžívá do situace rodičů, kteří si pro svého žáka představují učitele, který děti pozitivně naladí do všech aktivit. Zároveň by učitel měl přijmout všechny žáky takové, jací jsou, s tím souvisí projev jeho lidské stránky.

Co se týče řeči, jmenuje Holeček (2014) výstižnou mluvu s bohatou slovní zásobou a poklidné jednání.

Hupková (2004, citována Vítečkovou, 2018) prezentuje učitele jako osobu, která zná své klady i zápory a projevuje se přirozeně.

Důležitá je také psychická odolnost, učitel by měl být schopný umět vyřešit také neobvyklé situace, nejprve ale musí porozumět sám sobě. Poté může projevit empatickou stránku své osobnosti. (Dytrtová & Krhutová, 2009; Vítečková, 2018, s. 36)

Dále se autoři (Vašutová, 2004; Dytrtová & Krhutová, 2009; Helus et al., 2012; Holeček, 2014) shodují na těchto vlastnostech:

- trpělivost
- tvořivost – nápaditost
- laskavost
- zodpovědnost – za žáky, k výuce
- důvěryhodnost – zavázání k rodičům žáků a svému svědomí
- smysl pro humor
- spravedlnost

Možná právě tyto vlastnosti mohou učitelovi pomoci, aby se přiblížil krok po kroku ke středu dokonalosti a stal se tak ideálním. (Urbánek, 2005)

3 Role učitele

Učitel může vykonávat několik rolí najednou, obvykle je s tím spojené nějaké chování a přizpůsobení se dané roli. (Vašutová, 2004). Vítečková (2018) popisuje, jak nekomfortní může pro učitele být, když už neví, kým vlastně je a představuje několik rolí najednou.

Bertrand (1998) rozvíjí role učitele s tím, co vše musí vykonávat – poukazovat na smysl života, rozvíjet, socializovat a učit žáky vypořádat se s problémy – z čehož vyplývají další role: terapeut, poradce a vzor. Učitel totiž vybírá, co žákům předá.

Vítečková (2018), zmiňuje například tyto role: podporovatel, diagnostik, vedoucí, pomocník, vypravěč či umělec. Dalším dělením se z něj může stát učitel třídní, organizátor školních akcí, vedoucí kroužků, uvádějící učitel či výchovný poradce, tyto pojmy již nazývá Průcha (2002, s. 20) funkcemi.

To, jakou roli učitel aktuálně zastává odpovídá tomu, které znalosti k tomu potřebuje a jaké činnosti vykonává. (Lazarová et al., 2011)

3.1 Učitelské činnosti a aktivity

Všechny povinnosti nejsou přesně vymezeny. Nejdůležitější je předávat vychování a vzdělání. (Urbánek, 2005)

Základní činnosti, které učitel vykonává (či by měl vykonávat) jsou tyto:

- plánování výuky – volba vhodných metod
- zadávání činností a jejich kontrola – oprava testů
- vedení žáků
- přispívání k pozitivnímu klimatu a kladných vztahů mezi žáky
- hodnocení výsledků učení a známkování
- komunikace a spolupráce se žáky a jejich rodiči
- spolupráce s kolegy
- spolupráce s vedením školy, odborníky – psychology a lékaři
- administrativa – vypracování vyučovacích plánů
- sebevzdělávání + účast na kurzech a poradách

Na výše zmíněných se shoduje velké množství autorů. (Fenstermacher & Soltis, 2008; Straková, 2010; Helus et al., 2012; Holeček, 2014)

Některé činnosti se považují za tzv. skryté, protože nejsou na první pohled vidět, jedná se o povídání si se žáky o jejich zálibách, úpravy připravené výuky, či zařizování škol v přírodě. (Fenstermacher & Soltis, 2008)

Činnosti, které nejsou na první pohled tak zřejmé vyjmenovávají Helus et al. (2012) a řadí se k nim: zažití denního režimu, naučení jistým pravidlům, dodávání pocitu bezpečí, motivování k činnostem, stmelování kolektivu současně se zabráněním rozvoje šikany, poznávání žákovy osoby a jeho rodiny. Důležité je také podchytit u žáků nadání a rozvíjet ho.

Nutné je zařazování kooperativní výuky, aby se žáci mohli dostatečně socializovat a nebáli se vystupovat před svými spolužáky. (Hrabal & Pavelková, 2010, s. 155)

V rámci odpozorovaných praxí bych doplnila pár dalších činností – jednorázově to může být např. zařizování čtecího koutku, ale k opakujícím činnostem se řadí:

- výroba výukových pomůcek + příprava vlastních prezentací
- výzdoba vlastní třídy a nástěnek
- příprava projektového dne či akcí na jarmark
- dohledy ve třídách, na chodbě a v jídelně
- poklízení třídy či kabinetu
- příprava na zájmové činnosti žáků
- práce s technickými zařízeními – projektorem, tiskárnou
- vedení pedagogické dokumentace
- výběr peněz a hospodaření s nimi – nákup pomůcek, hrazení vstupů
- přehled o žácích – o jejich docházce, zdravotním stavu
- doučování

Hodnocení je další z důležitých činností. Známkování žáků je velmi subjektivní pojem, učitelé mohou dbát na to, co se žáci skutečně naučili nebo také jak moc to prožili. (Fenstermacher & Soltis, 2008)

V poslední době se klade velký důraz na slovní hodnocení, na které se názory různí. Hrabal a Pavelková (2010) vidí ve známce důležitý symbol, jednička představuje ohromný úspěch a vědomi jsou si toho také rodiče. Mnohdy nemusí pochopit význam učitelových slov. I když tedy hodnotí učitel známkou, nikdy by do toho neměl promítat (anti)sympatie a vůbec by se touto formou neměli žáci trestat.

Spilková et al. (2004) si uvědomují, jak je důležité podporovat u žáků sebehodnocení.

3.2 Schopnosti, znalosti a dovednosti učitele

Základem je mít výborný přehled, nejlépe všeobecný. Učitel by měl vědět, jak žáky vyučovat, jaké poznatky jim předávat, znát je i sebe samotného. Nutností je sebereflexe, aby se mohl posunout směrem kupředu.

Důležitá je komunikační schopnost. Komunikace naznačuje, jak jsou učitelé naladěni, proto je nutné umět pracovat se svým hlasem a mimikou. Skutečné umění se projevuje ve schopnosti vysvětlování.

Dovednosti, které se učitel teprve učí, buď v rámci vysokoškolského vzdělání nebo počáteční praxe, zahrnují sestavení plynulé hodiny bez zádrhelů, poskytování opory a zpětné vazby žákům a také udržení pracovní poklidné atmosféry.

(Dytrtová a Krhutová, 2009)

4 Náplň výuky a její pojetí

Již z předešlých kapitol je znát, že učitel musí vykonávat a zvládat spoustu věcí, stará se totiž nejen o své žáky. Těm by se ale měl umět přizpůsobit nejvíce, snažit se je co nejvíce zapojit do výuky a dovolit jim tak zapracovat na jejich zkušenostech. Důležité je zapojení společné práce žáků, kdy pracují nejvíce oni a naučí se tak komunikaci a možná i práci s chybou, kterou budou lépe přijímat. (Bertrand, 1998; Spilková et al., 2004)

4.1 Vyučované předměty

Přestože učitelé na prvním stupni vyučují víceméně všechny předměty, přirozeně mají některé více v oblibě než jiné. Hrabal a Pavelková (2010), upozorňují na to, že byť by učitelé předmět vyučovali seberaději, záleží na vnímání žáků. Někteří jsou nastaveni tak, že je baví to, co jim také jde a získávají za to dobré známky, což kolikrát staví před skutečný zájem o obsah předmětu. Skutečnou efektivitu hodiny ukáže výkon žáků.

Spilková, Vašutová et al. (2008) píší, že úspěch spočívá v prezentaci předmětu právě učitelem, jak se k němu staví a jakou vážnost mu přikládá.

Každý učitel se věnuje předmětům v různém čase, čímž se buduje jejich vztah k němu a výše znalostí. Učitelé naplňují výuku předáváním svých odborných znalostí, využíváním učebnic, pracovních listů apod. (Fenstermacher & Soltis, 2008)

Oblíbenost určuje také pohlaví, například dívky mají většinou raději výtvarnou výchovu a chlapci zase tělocvik. Někteří žáci mají v oblibě tzv. lehké předměty, na které se nemusejí příliš učit. Mohou snadno zapomenout na význam předmětu v praktickém životě, to většinou ocení až ty starší. (Hrabal & Pavelková, 2010)

4.2 Styl výuky

Stylem výuky se myslí promyšlená strategie, kdy učitelé vybírají z organizačních metod, forem, volí učební cíle a také přístup k žákům (Dytrtová & Krhutová, 2009). Metody, které učitel v hodině používá je dobré obměňovat, aby žáci, ale i učitel objevili, co jim nejvíce sedí. (Hrabal & Pavelková, 2010)

O tom, že záleží také na volbě a výběru učebnic, které budou učitelé využívat píší Fenstermacher a Soltis (2008), kteří dále vymezují tři základní vyučovací styly, ze kterých může učitel vybírat. Prvním stylem je exekutivní neboli manažerský styl, kde učitel vystupuje jako hlavní prvek, má předem připravený jistý plán a žáky koriguje, ti plní jeho úkoly, snaha je o co nejlepší výsledky žáků, kterým je umožněna práce v klidu. Důraz se tedy klade na znalosti a žáci by jich měli pojmout co nejvíce. Druhým stylem je tzv. facilitační neboli zjednodušující styl, který se zaměřuje na jednotlivé osobnosti žáků, rozvíjí jejich schopnosti, nadání, pohlíží také na jejich zájmy. Žáci mají šanci se vzájemně lépe poznat. Pracuje se zde s již získanými znalostmi, ke kterým se přidávají nové a rozvíjí se různé druhy inteligence. Poslední liberální styl si žádá ze žáků vytvořit komplexní osobnosti, které budou vědět, které hodnoty jsou pro ně důležité, od žáků se tedy vyžaduje tvořivost. Učitel se zde musí projevit jako opravdový vzor.

Prvky všech stylů lze volně kombinovat, ale převážně si učitel vybírá jeden hlavní styl a spojuje jej se svou vlastní osobností. (Fenstermacher & Soltis, 2008)

5 Učitel v interakci s ostatními

Důležitou dovedností učitele je komunikace, učitel se vyjadřuje verbálním, ale také neverbálním projevem, pro navození příznivé atmosféry pomůže zachování klidu a úsměv na rtech. Na žáky je třeba mluvit jasně, výrazně, nikoliv však stále stejným tónem. Učitel také musí přizpůsobit svůj postoj a nebát se hledět žákům do očí. (Dytrtová & Krhutová, 2009)

5.1 Učitel – žáci

Učitel a žáci jsou dva subjekty, kteří jsou v neustálém spojení. Učitel jistým způsobem vnímá žáky, ale také oni vnímají jeho, a to se může v průběhu času změnit. I když jsou sympatie přirozenou součástí lidského rozlišování, učitel by si měl vždy zanechat přístup stejného chování ke všem žákům. (Hrabal & Pavelková, 2010)

Učitel by měl přistupovat ke každému žákovi individuálně a považovat každého z nich za partnera ve výuce. Dochází k doplňování se navzájem. Přesto, že by měl mít učitel hlavní slovo, měl by dát žákům prostor na doptávání se. On převážně ukazuje žákům, kterým směrem se vydat a další rozhodnutí je na nich. (Helus, 2010; Helus et al., 2012)

Tento vztah by měl být založen na důvěře. Učitel se svými žáky prožívá obvykle všechny radosti, ale také starosti. (Urbánek, 2005)

Osobně spatřuji velkou výhodu v tom, že prvostupňový učitel učí žáky téměř všechny předměty, a proto s nimi tráví také většinu času. Obě strany jsou na sebe tedy zvyklé a vědí, co od sebe mohou očekávat. Hrabal a Pavelková (2010) popisují, jak učitel může díky neustálému kontaktu formovat představu o žácích, poznává jejich slabiny i silné stránky, což zvyšuje efektivitu jeho práce. Učitelský přístup se zájmem o žáky je vidět a žáci si ho váží. Učitel žáky totiž vidí nejen v hodinách, ale i o přestávkách, školních akcích, často má také možnost potkat se s rodinou a pochopit rodinné vazby. Přesto, že by se mohlo zdát, že jej učitel musí znát, stále je to jen jedna část žákovy osobnosti, jinak na něj mohou pohlížet právě jeho rodiče, ale především on sám.

Holeček (2014) radí učitelům mít své žáky rád, ale přesto si držet profesionální odstup a rozlišovat mezi profesním a osobním životem.

Zároveň by měl ale učitel před žáky být otevřený a vyslovovat názory, aby se stal jejich vzorem a mohli jej považovat za kompletní bytost. Naučí se naslouchat a mohou od něj očekávat, že si také vyslechne jejich názory. (Fenstermacher & Soltis, 2008, s .14)

5.1.1 Různorodost žáků

Rozdílnost žáků se může brát z hlediska jejich věku. Učitelé na prvním stupni pracují se žáky mladšího školního věku, což Langmeier a Krejčířová (2006, s. 117) vyčleňují jako věk od 6 do 12 let. Helus et al. (2012) píší, že v tomto období pro dítě nastává několik změn, učí se spoustě novým dovednostem. Většina žáků se do první třídy těší, ale důležité je, aby jim nadšení vydrželo po delší dobu studia.

O tématech genderu a kultury by se mělo hovořit otevřeně, ale citlivě. (Straková 2010, s. 82) Podstatné je, aby si žáci uvědomili rozdíly mezi sebou a respektovali se. (Göbelová & Seberová, 2012)

Žáci mají odlišné záliby a také každý vyniká v něčem jiném. Ti, kteří jsou šikovní kreslíři mohou mít nedostatky například v cizím jazyce. Nemělo by se zapomínat také na žáky, kteří jsou ve škole průměrní, protože mají zase jiné kvality. Je zapotřebí pohlížet na žáky jako na celek a brát v úvahu: schopnost pracovat samostatně i v kolektivu, zájem o výuku či překonání neúspěchu. (Hrabal & Pavelková, 2010)

Učitel se ale přirozeně setkává také se žáky nadanými, handicapovanými či sociálně znevýhodněnými. Jak uvádějí Spilková, Vašutová et al. (2008) žáci vyrůstají v různých podmínkách a ovlivňuje je mimo jiné i vzdělání jejich rodičů.

Dnes není výjimkou mít ve třídě žáky s SVP, učitelé si kolikrát musejí s nimi poradit sami, pokud není k dispozici pedagog s vystudovanou speciální pedagogikou. Problémem mohou být také žáci, o které rodiče nemají zájem či zažívají nějaké domácí problémy, které se mohou snadno přenést do třídy. Výjimkou bohužel nejsou objevující se patologické jevy s prvky šikany či chození za školu. (Lazarová et al., 2011)

Z rodinného zázemí pochází více věcí, někteří žáci žijí v neúplných rodinách, popřípadě mohou mít více maminek či tatínků či strávili delší dobu v cizině a všechno se to podílí na jejich psychickém stavu. Rodina je učí pohlížet na autoritu a respektovat ji. Učitel poté pracuje s tím, co si žáci přinesli a snaží se upravovat jejich morální zásady. (Fenstermacher & Soltis, 2008)

5.2 Učitel – kolegové + vedení školy

Učitel nevystupuje ve škole jako samostatná jednotka, i když většinou nejprve vystupuje sám (Urbánek, 2005) ale bývá obklopen spolupracovníky, zvanými kolegové. Společně utvářejí školní klima a když jsou lidé ve školním sboru kvalitní, ukazuje se, že je kvalitní i škola. (Spilková, Tomková et al., 2010)

5.2.1 Kolegialita

Důležitým prvkem ve školním sboru je spolupráce mezi učiteli a sdílení společného cíle. (Vašutová, 2002; Průcha et al., 2013)

Záleží na tom, kolik učitelů pracuje v jednom kolektivu. (Göbelová a Seberová, 2012)

Začínající učitel by měl mít možnost setkat se v přípravném týdnu se svými kolegy – učiteli, psychology a dalšími, aby věděl, na koho se může případně obrátit. Uvést by jej mělo vedení školy. Pro zůstávání a posouvání se v kariéře je důležitou osobou uvádějící učitel, ten bývá ale většinou přiřazován vedením školy a ti dva si tedy nemusí porozumět, dokonce se z nich mohou stát konkurenti. Nebo vybraný učitel nestojí o předávání zkušeností. Někdy ale nabídne začínajícímu učiteli ruku někdo jiný ze sboru. Podpora ze strany kolegů je nesmírně důležitá. (Vítečková, 2018)

Starší učitelé se zdržují spíše v okolí starších kolegů, se kterými si rozumějí a mají mnohdy podobné téma k diskusi. Je ale skvělé, když se spojí začínající učitel se starším, který se stane jeho tzv. mentorem, který se s ním dělí o své zkušenosti. Mohou si vypomoci navzájem, mladší pedagogové jim mohou poskytnout zasvěcení do novinek. Je skvělé, když si rozumějí i mimo pracovní odvětví. Vzájemné porozumění mezi kolegy vede k psychické pohodě. (Lazarová et al., 2011)

Obecně je prospěšné, když se učitelé necítí sami a mohou využít podpory a zapojení svých kolegů, např. při suplování. (Šimíčková-Čížková et al., 2010)

5.3 Učitel – rodiče

Komunikace s rodiči nemusí být vždy příjemná, rodiče se mohou někdy projevovat až agresivně, z tohoto důvodu může dojít ke snížení sebevědomí u učitelů, v ohrožení je také jejich bezpečí. (Urbánek, 2005, s. 112; Průcha, 2002)

Rodiče do školy vstupují obvykle když je nějaký problém, nikoliv, že by chtěli učitele vychválit. Vždy je lepší se na rozhovor s rodiči připravit, pokusit se vžít do jejich situace a nekritizovat před nimi jejich dítě, naopak, jak říká Holeček (2014) vždy by to chtělo najít nějaké klady.

Skvělé je, když se obě strany spojí a mají stejnou zálibu, měli by z nich vzniknout partneři, jak podotýká Urbánek (2005, s. 138). Protože mnohdy dochází k tomu, že se děti svěřují se svými trabli, ať už učitelům tak i rodičům a je dobré určité situace prokonzultovat. Může se jednat o problémy se spolužáky, kterých si učitel nevšiml a bude lepší, když mu o nich rodič poví. (Helus et al., 2012)

6 Profesní vývoj

Vítečková (2018, s. 29) říká: „Utváření učitelovy profesionality je součástí originálního životního příběhu a ten se dá je těžko vměstnat do výstižného modelu.“ Je zapotřebí brát v úvahu jedinečnost každého učitele, životní posun – vývoj a také spolupráci mezi učitelem a školou.

Již na postu vysokoškolského studenta se dají sbírat zkušenosti, které se zapisují do deníku, obsahujícího přípravy na vlastní hodiny s reflexemi, náslechy a také výstupy svých kolegů. Vedle toho si může student či učitel tvořit vlastní portfolio, kam uvádí všechny naplánované aktivity, které se dají při práci se žáky využít (Dytrtová & Krhutová, 2009). O portfoliu, jakožto uspořádaném a řádně okomentovaném souboru zachycujícím jisté období, hovoří také Spilková et al. (2004).

Jistý postup popisuje Průcha (2002) od volby povolání k začínajícímu učiteli, který se poté přizpůsobuje prostředí, snaží se naučit reagovat na nekázeň žáků, sbírá zkušenosti a po pěti letech se stává zkušeným, dále může pokračovat v udržení rutiny až do vyhasínání. V průběhu tohoto procesu může narazit na tzv. kritická období (Sikesová, et al., 1985 in Lazarová et al., 2011), u kterých spolupůsobí také osobní faktory. Řadí se sem stěhování, svatba či ztráta blízkého apod. Z hlediska profese se jedná o první měsíce v zaměstnání či změnu místa.

Jiný vývoj vnímají také Dreyfus a Dreyfus (1986, in Lazarová et al., 2011). Na počátku se objevuje začátečník, který se snaží splnit vše na sto procent, přikládá také to, co se naučil ve své dosavadní pedagogické praxi při studiu. Dále se z něj stává pokročilý, který již nabývá potřebného sebevědomí, poté je schopný a v závěru profesionál, kterého nezaskočí žádná situace.

Stejně tak, jako není jednoduché stát se hned mistrem, není ani jednoduché zůstat kvalitním učitelem po celou dobu kariéry (Lazarová et al., 2011, s. 7). Záleží na nastavení osoby učitele, někteří plní od začátku povinnosti na 100 %, jiní o dost méně. Urbánek (2005, s. 30). Nasazení se ale obvykle nezmírňuje, naopak starší učitelé mnohdy věnují své práci více času.

6.1 Začínající učitel

Učitel na začátku kariéry přichází s tím, co ho naučilo vysokoškolské studium. Praxe bývá důležitým bodem, kde se studenti mohou předvést. Mnohdy jsou ale překvapeni, že to nechodí tak, jak očekávali. Vysokoškolští učitelé mohli svým studentům předat nedostačující poznatky, protože se možná sami nesetkali s výukou na ZŠ (Vítečková, 2018). Praxe by měli vést provázející učitelé, kteří o to stojí, aby mohli studentům předat část svých zkušeností spojených s radostí. (Spilková, 2007 in Vítečková, 2018)

Vašutová (2002, s. 43) píše, že učitelé především na začátku své kariéry mohou být nervózní z různých věcí, např. že nestihnou se žáky v hodině tolik práce, kolik si představovali, dále že nesprávně ohodnotí snažení žáků – tedy zvolí špatnou stupnici známek. A velmi obávanou kategorií je nepřijetí ze strany kolegů či dokonce rodičů žáků, kteří je nebudou brát vážně. Učitelé jsou také neustále pod palbou různých otázek žáků, které ani nemusejí souviset s tématem.

První rok v práci se pojmenovává jako adaptační období, kdy se učitel setkává s neobvyklými situacemi, měl by ale ukázat dostatek zapálení pro tuto práci. Ve třídě sice nepůsobí úplně jistě, ale seznamuje se se všemi aktivitami, tedy také těmi administrativními a vybírá si podle čeho bude učit. Za začátek kariéry se považuje 5-6 počátečních let, kdy by měl mít učitel k dispozici ochotné kolegy. (Vítečková, 2018)

Když učitel přichází do nového kolektivu, musí se obvykle přizpůsobit určitým normám a zvyklostem. (Urbánek, 2005, s. 26)

Hlavní chybou je nechat se odradit od počátečního neúspěchu, Vítečková (2018) uvádí jako nebezpečné období útěku z této profese první tři roky, kdy bývají učitelé zklamaní z nenaplněných očekávání. Takovému stavu se říká šok z reality (Urbánek, 2005; Průcha, 2002), kdy učitelé odejdou ještě dříve, než se s prací pořádně seznámí. Je potřeba realitu vstřebat.

6.2 Mladší a starší pedagogové

Obvykle se v kolektivu potkávají obě kategorie učitelů. Jak bylo řečeno již v úvodních kapitolách, starších pedagogů může být značně více, například proto, že absolventi do škol nenastupují. (Vašutová, 2002)

Pokud se ale obě skupiny střetnou v jednom kolektivu mohou mít rozdílný názor například na vybavenost školy, některým učitelům postačí klasická tabule, jiní vyžadují projektor. (Průcha, 2002; Lazarová et al., 2011)

Velký rozdíl bývá většinou v odhodlání, s jakým studenti přicházejí. Učitelé, kterým je více než 50 let se často potýkají s projevy únavy a jejich výkon již není stoprocentní. Proto často pohlížejí na mladší ročníky jako na pyšné a arogantní osoby a nechtějí s nimi spolupracovat. (Lazarová et al., 2011)

S problémy se mohou potýkat, jak mladí, tak starší pedagogové. Ti mladší se musí naučit pracovat s nervozitou, zažít si jisté situace, aby se s nimi uměli vypořádat. Starší pedagogové mají obvykle problémy s přizpůsobením se novým změnám. Nikdo ale nechce starší pracovníky diskriminovat, obzvlášť pokud jsou v dobré zdravotní kondici a práce je stále baví, každý člověk má právo na to být spokojený, proto nelze vyloučit seniory ze společnosti. Problémem ovšem je, že ji často berou jako samozřejmost a chtějí pobýt ve své práci až do doby odchodu do důchodu, kam také často směřují jejich myšlenky. Pro některé ale ani důchodový věk nemusí znamenat konec a mohou se realizovat v administrativě či využít dalších kurzů. (Lazarová et al., 2011)

6.2.1 Pozitiva staršího věku

„Učitel, který dlouhodobě působí ve svém povolání, má bohaté osobní a profesionální zkušenosti. Bylo by neekonomické nepoznat je, nechat je ležet ladem a nevyužít je k rozvoji profese a ku prospěchu školy.“ (Lazarová et al., 2011, s. 8) Ze svých zkušeností mohou čerpat učitelé po celý život a tím mohou sloužit také svým mladším kolegům v podobě cenných rad. Jistě již zažili nějaké problémy, a tak se mohou poučit ze svých chyb.

Lazarová et al. (2011) dále vnímají význam dobré paměti u starších učitelů, kteří se mohli setkat s více jedinci z jedné rodiny a díky tomu mohou lépe chápat souvislosti v rodinných vazbách. Také se obvykle stali rodiči či prarodiči, a tak se umí vcítit do mysli rodičů svých

žáků Ti si jich váží také pro zjevnou spolehlivost a empatii. U učitelů v důchodovém věku se také předpokládá velká časová volnost, proto se mohou plně věnovat své práci.

6.2.2 Negativa staršího věku

Dnešní svět je plný technických věcí a práce s nimi může být pro mladší ročníky automatická, ale starší ročníky mohou mít potíže se s ní naučit pracovat. (Göbelová & Seberová, 2012, s.6)

Lazarová et al. (2011) dále zmiňují nejčastější negativa:

- malá přizpůsobivost – zvyklost na věci, učení se cizím jazykům
- pomalost – způsobená hybným systémem
- emoční vyčerpání – pocity smutku a samota
- fyzické problémy – při výletech, tělesné výchově
- zatvrzelost v postupech
- ztráta nadšení pro práci

Gillernová et al. (2011) navíc dodávají, že po 60. roce se mohou objevovat značné smyslové problémy.

6.3 Kvalita odvedené práce

Učitel by měl být především spokojený sám se sebou a mít z výuky prožitek, aby jej mohl předat svým žákům. Učitel by na sobě ale neměl přestat pracovat, a to ve všech sférách života, aby se stal skutečným vzorem a inspirací pro žáky. (Hrabal & Pavelková, 2010, s.15-16)

Spilková, Tomková et al. (2010) považují za kvalitního učitele takového, který je své práci naprosto oddaný tělem i duší. Profesní kvality vidí ve znalostech, porozumění, postojích, osobních vlastnostech a zkušenostech.

Kvalitní učitel také ví, co dělá a že je odvedená práce dobrá a pokud ne, tak se umí přizpůsobit každé situaci, případně také pozměnit svou osobnost. (Lazarová et al., 2011)

Učitelé mají možnost vidět výsledky své práce hned, a to se ne každému podaří. Žáci mu dávají zpětnou vazbu svými výsledky, svým chováním a také samozřejmě svými názory. (Fenstermacher & Soltis, 2008)

6.4 Profesní rozvoj

Nepostradatelným bodem v učitelově životě je chtíč po vzdělání. To se může naplnit v rámci doplňkových kurzů, kterých se účastní učitel po studiu. (Vítečková, 2018)

Spilková et al. (2004) radí, že když učitel zná dobře sám sebe, zná také své možnosti a ví, ve kterých oblastech má nedostatky.

Motivace by měla učitele provázet celou jeho kariéru, i když se potýká s různými problémy a valí se na něj změny. (Šimíčková-Čížková, et al., 2010)

Göbelová a Seberová (2012) uvádějí, že člověk se může vypracovat sám, ale vždycky je lepší, když má okolo sebe pozitivní vzory, které mu v případě potřeby podají pomocnou ruku.

7 Vybraná úskalí profese

Na jedné straně je skvělé, že má učitel tak blízko ke svým žákům a může se o nich dozvědět plno informací, ale když je ve třídě více jak 20 žáků je těžké mít o všech dokonalý přehled. (Hrabal & Pavelková, 2010)

7.1 Proměna žákovské populace

Obecně je známo, že problémy s kázní byly vždy, v dnešní době se ale více rozmohla agresivita žáků vůči svým spolužákům a také vůči učiteli. Průcha (2002, s. 69) objevil již po roce 1989 změnu postoje žáků k učiteli, kdy žáci začali být drzejší a již tehdy neměli z učitelů takový respekt jako předtím. Šimíčková-Čížková et al. (2010) považují agresivitu za nežádoucí chování, které si vyžaduje spolupráci minimálně s rodičem, ale raději s patřičným odborníkem. Učitel může zařadit také nějaké hry do hodin na toto téma, kde se žáci rozmluví.

Spilková, Vašutová et al. (2008) mluví u žáků o chudé slovní zásobě, větší nemocnosti a návštěvnosti pedagogicko-psychologických poraden.

O nárůstu žáků s poruchami učení, chování či pozornosti se zmiňují Vašutová (2004) či Holeček (2014, s. 149), který radí častěji měnit aktivity, aby žáci nezažívali nudu.

Žáci se ve valné většině adaptovali na využívání technologií a uzavřeli do sebe. Do života dětí se promítá také vyšší stupeň rozvodovosti. (Gillernová et al., 2011).

7.2 Potýkání se se zdravotními problémy

Neduhy učitelské profese rády cílí na hlasivky učitelů, kdy může dojít až k dočasné ztrátě hlasu (Dytrtová & Krhutová, 2009). Dále je v ohrožení také zrak a sluch, kvůli velkému hluku, kterému jsou učitelé vystaveni, což může dále způsobovat pravidelné bolesti hlavy, kvůli kterým může dojít k nedostatku spánku a tuto daň si vybere neúplné soustředění ve škole. (Průcha, 2002; Lazarová et al., 2011)

7.3 Profesní vyhoření

Lazarová et al. (2011) opět přisuzují tento stav starším pedagogům, kdy s přibývajícím věkem jsou emoce nestabilní, učitel si není jistý, že to, co dělá je správné a zda ho to ještě naplňuje. Může se zaseknout na jednom místě. Dytrtová a Krhutová (2009) k tomu přidávají také automatické chování, které nedodává nic nového.

Holeček (2014) popisuje tento stav jako vyhoření těla, kdy je člověk bez energie, bolí jej hlava či záda a má sklony k depresím, lze najít určité spojení s osobním životem. Poté je zapotřebí zvolnit a určit si priority. Jinak by totiž mohl učitel úplně ztratit zájem o práci, a navíc by byl podrážděný. (Vašutová, 2004)

8 Osobní život

Druhou stránku učitelova života tvoří osobní život, mohlo by se zdát, že u učitelů se jedná o menší část jeho života, ale záleží, jak si to každý nastaví.

Této oblasti je věnována menší část, právě kvůli profesní rozmanitosti, kterou bylo zapotřebí rozebrat více do hloubky.

V následujících odrážkách jsou zaznamenány každodenní „povinnosti“ učitele, které se řadí k činnostem běžných lidí:

- péče o sebe – vzhled
- péče o rodinu – zabezpečení vlastních dětí, postarání se o manžela, případná starost o rodiče (prarodiče a blízké)
- péče o domácnost – vaření a úklid
- péče o domácí mazlíčky
- vlastní koníčky – sporty, zájmové kurzy, poslech hudby
- radostné chvíle s rodinou či přáteli – výlety, posezení u kávy
- chvíle klidu pro sebe – četba, zajímavé pořady
- relaxace – odpočinek pro tělo i vyčištění hlavy
- sebevzdělávání – kurzy založené na dobrovolné bázi, čtení odborných časopisů

S většinou z těchto položek jsou spojené výdaje. (Vašutová, 2004, s. 43)

8.1 Rodina a vliv okolí

Každý člověk touží po pochvale a podpoře a když jí poskytne rodina je to největší zadostiučinění, které se může učiteli dostat. Od rodiny se obvykle očekává, že pochopí, z jakého důvodu se přesouvá až na vedlejší místo za profesi, záleží ale jak se k této profesi staví. (Vašutová, 2004; Lazarová et al., 2011)

Průcha et al. (2013) popisují rodinu jako základní a bezpečné prostředí, ve kterém si člověk začíná navykat na jisté způsoby a utváří si názory na lidi.

8.2 Volný čas

Záleží, jak si učitelé práci uspořádají, velkou výhodou je ale délka dovolené. (Urbánek, 2005)

To, jak je učitel spokojený sám se sebou a také svým životem ovlivňují podmínky spojené s prací, ale také ty, ve kterých žije. (Lazarová et al., 2011)

9 Učitel jako člověk

Učitel by měl být spokojený jak ve svém osobním, tak také pracovním životě. Během života stráví učitel spoustu času právě ve škole a když bude odtamtud odcházet s dobrým pocitem a pozitivně naladěn, přenese se to též do jeho soukromí. Jak se prezentuje ve svém osobním životě a s kým se stýká se promítá naopak i v profesním světě. (Lazarová et al., 2011)

Učitele spoluutváří jeho osobnost a podmínky sociální, politické i ekonomické. (Průcha, 2002, s. 29)

V životě je důležité pečovat o sebe, o životní prostředí, zdravě jíst, smát se, projevovat o něco zájem a celkově si vážit svého života. Učitel by měl zkrátka najít rovinu mezi oběma póly. Často se totiž stává, že zaměstnání je pro něj důležitější. (Šimíčková-Čížková et al., 2010)

Profese učitele se na učiteli podepisuje, snaží se vypadat co nejlépe ať jde kamkoliv, na veřejnosti o sobě většinou dává znát, často gestikuluje a nebojí se poučovat všechny okolo. (Průcha, 2002; Vašutová, 2002)

9.1 Životní sny a cíle

Pro každého znamená kvalita života něco jiného, ale Průcha et al. (2013, s.139) ji popisují jako vnímání sebe samotného – své role, svých představ a snů. Spadá sem také oblast zdraví.

Spousta žen sní o tom, že se stanou matkami, v tu chvíli jde ale učitelství stranou a může ovlivnit plány. (Lazarová et al., 2011, s. 79) Celá rodina se poté chystá přijmout nové role a přejít na jiný režim. (Langmeier & Krejčířová, 2006, s. 180)

I když je potřeba rozdělovat osobní a profesní hodnoty, které si člověk utváří, ty druhé se od prvních inspirují. Jsou to cíle, které si člověk vymezí a chce jich dosáhnout. Záleží také jak se mění názory člověka v průběhu jeho života. (Göbelová & Seberová, 2012)

9.2 Význam prostředí

Nejčastěji se učitel pohybuje mezi školou a domovem. Školní prostředí zahrnuje jeho kmenovou třídu, odborné či specializované učebny, školní jídelnu a také venkovní prostředí v okolí školy. Učitel pracuje v čistém prostředí, ale přesto dost často hlučném.

To, jak dlouho vydrží učitel pracovat v jedné práci se odráží na tom, jak se cítí, přináší to jistotu, ale nemělo by to přejít do jednotvárnosti. (Lazarová et al., 2011)

9.3 Eliminace stresových faktorů

Velmi záleží na tom, jak se člověk cítí. Zdraví se odráží na stavu těla, psychiky, prostředí, ve kterém se člověk pohybuje a také lidech, kteří se drží poblíž. Dle těchto aspektů se dá odvodit, jak moc je život kvalitní. (Gillernová et al., 2011)

Každý člověk by se měl věnovat svému zdraví a dodržovat pravidla psychohygieny. Jak již bylo zmíněno, stres a frustraci mohou přivodit faktory časového nátlaku, nedorozumění s kolegy či rodiči žáků. Po osobní stránce se může přidat například rozvod. (Urbánek, 2005)

Jak popisuje Průcha (2002) je potřeba nezahánět problémy pitím alkoholu a kouřením, což může mimo jiné poškodit hlasivky. Naopak by se měl člověk držet toho, co jej baví. Holeček (2014) radí pravidelně spát, sportovat, být poblíž lidem, se kterými je člověku dobře a poslouchat hudbu. Na to navazuje Šimíčková-Čížková et al. (2010, s. 50), kteří volí meditaci, čtení knih a dechová cvičení.

Psychické námaze se dá odolávat také tím, že se učitelé budou držet svých zálib. (Průcha, 2002)

Pokud se učitel během života stará sám o sebe a své zdraví, jí zdravě a věnuje se pohybovým aktivitám v pozdějším věku to ocení. (Lazarová et al., 2011, s. 84)

Metodologická část

Následující část je zaměřená na popis, jak by měl správný výzkum vypadat, jak by se měl tvořit a kdo v něm vystupuje. Jelikož jsem si zvolila kvalitativní výzkum a jako metodu druh případové studie životní příběh, popis se také zaměřuje primárně na vysvětlení těchto pojmů. Data jsem získala pomocí hloubkového polostrukturovaného rozhovoru.

1 Metodologie

Když si badatel vybírá téma, měl by o něj mít skutečný zájem, jak uvádí Gavora (2010). Výzkum by jej měl úplně pohltit a měl by se chtít o něm dovědět co nejvíce, a to nejen on sám, ale měl by pomýšlet také na to, co bude zajímat studenty stejného oboru a také výzkumníky, kteří již prováděli podobný výzkum. Důležité je mít správně vybrané cíle a možnost ověřit vyzkoumaná data. Mohou to dokázat citace v menším množství. Práce může ale oslovit také ty, kteří o tématu téměř nic nevědí, proto musí být vše maximálně srozumitelné, navíc se klade důraz na badatelovu tvořivost. (Švaříček, Šeďová et al., 2007)

Postup ve výzkumu je následovný – proběhne volba tématu, zvolená výzkumníkem, které tvoří nějaký problém, poté volba tzv. zkoumané osoby, která se výzkumu účastní a dále se pohlíží na metody. (Švaříček, Šeďová et al., 2007)

1.1 Výzkumný problém

Podstatou věci je na začátku si formulovat výzkumný problém, který představuje oznamovací větu či slovní spojení, je to nějaké obecné téma. Musí se také určit pomyslná hranice, kam bude výzkum zabíhat. (Švaříček, Šeďová et al., 2007)

Já jsem si zvolila problém zvaný: osobní vs. profesní život učitele a jejich propojení.

Hlavním cílem je odtajnit nové poznatky, doplnit co je zatím neznámé a rozšířit tak obecné povědomí o tématu, proto je dobré vybírat si málo prozkoumaná témata, na což si badatel musí ponechat dostatek času. (Gavora, 2010)

Dalším krokem je položit si několik výzkumných otázek, dostatečně otevřených, které jsou na stejné úrovni jako hypotéza v kvantitativním výzkumu a jdou v průběhu výzkumu měnit. Je ale dobré držet se určité otázky po celou dobu výzkumu, aby nám pomohla nevynechat podstatné cíle. (Miovský, 2006; Švaříček, Šeďová et al., 2007)

1.2 Výzkumný cíl

Výzkumník by měl vědět co cílem dokáže neboli zda je cíl skutečně prospěšný okolí. Také by měl přesně cíl vysvětlit. (Miovský, 2006)

Výzkumný cíl jasně ukazuje šíři celého výzkumu a pomáhá badateli nezabíhat do přílišných detailů, lze z něj také poznat, kdy se výzkumník přibližuje ke skutečným výsledkům. (Švaříček, Šeďová et al., 2007)

Mé cíle se týkají prolínání profesní a osobní stránky – popis životního příběhu, vyvození teorie o učitelově vývoji a vyvození teorie o tom, jak vznikalo učitelovo uvažování a jak se formovaly jeho názory z popisu životního příběhu.

1.3 Kvalitativní výzkum

Kouzlo tohoto druhu výzkumu je v tom, že je jedinečný a nemůže se opakovat. (Miovský, 2006, s. 17). Na druhou stranu není příliš spolehlivý, protože by muselo dojít ke shodě výsledků u více osob. Další možností, jak pravdivost dokázat je setkání opakovat. (Gavora, 2010)

Výzkum začíná tak, že si výzkumník zvolí pár bodů, které ho budou provázet po celý výzkum, je důležité mít z čeho vycházet, i když se body mohou měnit. (Švaříček, Šeďová et al., 2007)

Etapy výzkumu se mohou různě překrývat, měly by však zahrnout motivaci výběru, definování problému, hledání inspirace v odborných knihách, volbu výzkumného vzorku, metod, sbírání dat, kódování a písemný záznam průběhu. (Gavora, 2010)

„Kvalitativní výzkumníci používají zejména tyto tři typy dat: data z rozhovorů, data z pozorování a data z dokumentů.“ říkají Švaříček, Šeďová et al. (2007, s. 15)

Švaříček, Šeďová et al. (2007) dále popisují že s daty se pracuje stále dokola, již při jejich získávání dochází k počátečnímu rozboru.

Nejdůležitější jsou poznámky badatele a jeho vlastní názor. Poznámky se sbírají v průběhu celé práce, při zkoumání. Zapisovat se mohou údaje o osobě, další nápady, na co se doptat, viděné pohyby, předběžné teorie či se může podtrhávat to nejdůležitější,

překvapivé či propojené souvislosti. Důležité je se v poznámkách vyznat. (Švaříček, Šeďová et al., 2007)

Je potřeba si také stanovit předběžný orientační čas, věnovaný výzkumu, protože bude vyžadovat delší setkání, možná také opakované, a především čas věnovaný analýze. (Švaříček, Šeďová et al., 2007)

1.3.1 Výzkumník a zkoumaná osoba

Badatel neboli výzkumník je osoba, která výzkum provádí, často spolupracuje se zkoumanou osobou, kterou si pečlivě vybírá a které by měl vysvětlit jaký je záměr výzkumu. Vztah, který je mezi těmito subjekty je, jak tvrdí Miovský (2006, s. 26), základem úspěchu. Měl by být neutrálnější. Výzkumník by neměl působit jako osoba narušující prostředí, ale naopak by měl vystupovat jako přítel. Když se výzkum odehrává jednou, působí badatel jako cizinec, když zkoumaná osoba ví o badateli určité informace, stává se návštěvníkem, ještě bližší je zasvěcený. V případě domorodce, který zná zkoumaného velmi dobře může dojít ke snížené schopnosti vidět skutečnost. Každopádně by měl po celou dobu být schopný řídit průběh rozhovoru, pokládat srozumitelné otázky. Role by se neměly otočit, což znamená, že po celou dobu sběru dat by měl pokládat otázky badatel, který rozhovor také zakončí. (Švaříček, Šeďová et al., 2007)

„Výzkumník nemá jen roli zapisovatele, či reportéra, ale ocitá se v roli aktivního vypravěče, jehož životní příběh také zásadně ovlivňuje výslednou výzkumnou zprávu.“ (Švaříček a Šeďová, a kol. 2007, s.128)

Výzkumník může být ovlivněn momentálním rozpoložením, ale měl by ovládnout intonaci i mimiku (Miovský, 2006). Měl by si všímat toho, jak se v průběhu výzkumu cítí. (Řiháček et al., 2013, s. 78)

Záleží také na tom, do jaké hloubky výzkumník tématu rozumí, může to být odborník nebo úplný laik. Tak jako tak by si neměl nic přimyslet, naopak by si měl zaznamenávat vše, co ho obohatí. (Švaříček, Šeďová et al., 2007)

1.4 Případová studie

V tomto druhu tzv. designu – plánu jde o rozebírání vybraného případu, ke kterému se vztahuje vybraný problém. V případě jedno-případové studie zkoumá badatel do hloubky jednu osobu, o které sbírá určitá data. Nejlepší je, když k tomu dochází v prostředí, na které je osoba zvyklá. Je ale nutné vzít v potaz také prostředí, kde se osoba běžně pohybovala a se kterými lidmi vycházela. Příběh je posazen do reality. V závěru dochází ke zveřejnění výsledků. (Švaříček, Šeďová et al., 2007)

1.4.1 Životní příběh

Miovský (2006) popisuje tento druh případové studie, u kterého dochází k pečlivému výběru a zkoumaná osoba musí s výzkumem souhlasit. Pochopitelně nikdo nesmí vědět o koho se jedná a všechna data musí být anonymizována.

Zkoumaná osoba popisuje svůj život a vzpomíná na jednotlivé události. Záleží, co si osoba vybaví a také co bude chtít o sobě prozradit. Výzkumník se řídí pořadím otázek, které tvoří logický postup a nabádá při tom zkoumanou osobu, aby o tématech mluvila více do hloubky. (Švaříček, Šeďová et al., 2007)

Gavora (2010, s. 205) dodává, že v tomto procesu jde především o pochopení druhého člověka, proč se vydal zrovna těmito cestami. Úkolem výzkumníka je poté vybrat především hlavní momenty, které člověka formovaly, kromě momentů se může jednat také o důležité osoby v životě jedince.

Řiháček et al. (2013) hovoří o případu narativní analýzy, která je zaměřená především na mluvení zkoumané osoby. Při analýze jde také o rozpoznání zlomových momentů a lze se přesouvat od textu k analýze a obráceně.

Průcha (2002, s. 29) hovoří o jistém spojení mezi učiteli a jejich podobném průběhu života. Hlavní momenty života to mohou dokázat.

Jedním z příkladů je výzkum Petera Gavory, který zkoumal příběh učitelky druhého stupně ZŠ na Slovensku, kterou pojmenoval Adamová. Zkoumal prolínání osobního života s profesním a zaznamenání těchto dvou kategorií ve významných životních momentech. Celkově se výzkum zaměřil na vývoj učitelových názorů a rozhodnutí. Jak jej ovlivnily životní zkušenosti, události, které se mu přihodily a lidé, které potkal. (Gavora, 2001)

Subjektivita je u životního příběhu samozřejmostí, autor má osobitý pohled na věc, i když není úplně výhodná při dokazování pravdivosti výsledků. (Švaříček, Šeďová et al., 2007). Miovský (2006) dokládá o pravdivosti pomocí průběžného zkoumání s dostatkem podrobností.

1.5 Metody sběru dat

Po cíli může badatel vybírat vhodné metody pro výzkum, někdy jich může být hned několik a informace jdou zkoumat z více zdrojů. Nejvíce rozšířenou metodou je ale rozhovor, který se zaměřuje na myšlení zkoumané osoby. Bývá kombinovaný s pozorováním, tedy tím, co se odehrává před očima výzkumníka. Výzkumník vnímá nejen prostředí, ve kterém se nachází, důležitá může být také neverbální komunikace, výrazy ve tváři, gesta či způsob řeči (Švaříček, Šeďová et al., 2007). Miovský (2006) dodává, že právě v této kombinaci dochází ke kvalitnímu rozhovoru.

Data mohou být zaznamenána různě, nejsnazší pro badatele je, když si je po dovolení a nejlépe nahraném souhlasu smí nahrát na diktafon, protože zůstanou v té podobě, jak byla sesbírána a badatel si může slova poslechnout vícekrát (Švaříček, Šeďová et al., 2007). Navíc nemusí rozdělovat svou pozornost na ruční zaznamenání odpovědí a projevy zkoumané osoby. Ale také poznámky vytvořené přímo při rozhovoru mohou být užitečné, kromě osobních pocitů mohou představovat další náměty pro výzkum (Gavora, 2010). Řiháček et al. (2013) popisují, jak důležitou roli hraje každé slovo.

Že se nejedná pouze o slova dokazují také Průcha et al. (2013, s. 172), kteří poukazují na pohledy očí, mimiku, gesta či náhodné upravování se. Miovský (2006) klade důraz na pomlky v hlase a jeho sílu.

1.5.1 Rozhovor a jeho struktura

Existuje několik druhů rozhovoru, které působí jako nástroj potřebný k výzkumu. (Gavora, 2010, s. 15)

Švaříček, Šeďová et al. (2007) radí si před rozhovorem vypracovat pár otázek, které se tématu týkají. Je dobré zkusit promyslet také možné odpovědi, čímž se vyrojí další otázky. Badatel by měl na rozhovor přijít s 20 otázkami. Při hloubkovém rozhovoru se pokládají otevřené otázky, ale je možnost doptat se na další otázky.

Záleží také na tom, do jaké míry je rozhovor strukturovaný. Řiháček et al. (2013, s. 109) volí jako nejlepší volbu polostrukturovaný rozhovor, při kterém má badatel již něco v ruce. Je možné dostat se také do jiných sfér, ale výzkumník se alespoň příliš nevzdálí od tématu (Švaříček, Šeďová et al., 2007). Miovský (2006) dodává, že vyžaduje samozřejmě dobrou přípravu.

Gavora (2010) radí vyzkoušet si rozhovor nanečisto, aby badatel věděl, co ho do jisté míry čeká.

Rozhovor začíná otázkami na úvod, které slouží k seznámení a rozvoji přátelské atmosféry (Gavora, 2010). Po úvodních otázkách následují ty, které jsou pro výzkum hlavní. (Švaříček, Šeďová et al., 2007)

Rozhovorů s jednou osobou se může konat více a bývají dlouhé, hodinové. Ten druhý obvykle slouží pro doplnění otázek, které badatelovi nepřišly hned na mysl nebo na ně narazil až při práci s daty (Švaříček, Šeďová et al., 2007; Gavora, 2010). Miovský (2006) jej nazývá vícenásobným interviewem.

Výzkumník by neměl skákat do řeči a podsouvat zkoumané osobě své názory, když už bude mluvit, měl by nazývat věci stejnými jmény. Na otázky neexistuje žádná špatná odpověď, protože skutečnost zná jen vypravěč, přidáním historek ale děj ožije. (Švaříček, Šeďová et al., 2007)

1.6 Analýza dat

Po sběru dat obvykle přichází jejich přepis, ve kterém se opět zaznamená více, výzkumník si může doplňovat další poznámky a podtrhnout to nejdůležitější. Badatel se nejprve soustředí obecně na to, co získal a poté se na to dívá svým pohledem, vyčleňuje si slova či slovní spojení. V celkovém kontextu by měl příběh dávat smysl. (Švaříček, Šeďová et al., 2007)

Data je nutné protřídit, k materiálům se neustále vracet a hledat v nich spojitost mezi jednotlivými pasážemi, z čehož vzniknou jednotlivé kategorie a mezi nimi se znovu hledají vzájemné vztahy, které se dají dále spojit. (Gavora, 2010)

Na kódování ale hledí autoři také jinak, například Miovský (2006) navrhuje označit si témata barevně – jedna barva pro jedno téma či metodu vytváření trsů, kde si dle témat řadí do skupin celé výroky. Švaříček, Šeďová et al. (2007) zase radí zvolit si formu papíru a tužky či si vyčlenit text na odstavce a přiřazovat jednotlivá slova pod sebe, další možností je zakreslovat si propojení situací. Kódování může proběhnout znovu od začátku. Dešifrovat se dá také intonace či váhání nad odpověďmi.

Při otevřeném kódování se přiřazují různé kategorie a porovnávají se mezi sebou. Podle kódovaných dat se vytvoří důležitá řešení. (Miovský, 2006)

U analýzy je zřejmé, zda byl výzkum úspěšný a co odhalil, cílem je přínos nových informací. Nemělo by chybět také porovnání s předchozími výzkumy na stejné téma a teoretickou stránkou. (Švaříček, Šeďová et al., 2007)

Nejvíce samozřejmě záleží na interpretaci samotného výzkumníka, který by měl v závěru uvést výsledek, k čemu došel, kde by měl zahrnout také cestu svého výzkumu – jak se na výzkum připravoval, jak vypadala počáteční verze i úpravy. Pracovat se musí jen s tím, co je dáno, není možné přidávat si další nápady, lze ale reagovat na myšlenky zkoumané osoby. Ve výsledné zprávě musí být i autorovo vysvětlení, jelikož nejde jen o přepis odpovědí, ale především jejich odůvodnění. Vše zjištěné musí být do jisté míry podloženo. Výsledek by měl překvapit a být poutavý pro čtenáře. (Švaříček, Šeďová et al., 2007)

Výzkumná část

Poslední část se věnuje podrobnému popisu výzkumu, využívá poznatků jak z teoretické, tak metodologické části. Poukazuje na výjimečnost lidského příběhu a jeho zajímavé části.

Výzkumný problém: osobní vs. profesní život učitele a jejich propojení

Není totiž jasně dána rovina, kde jedna z oblastí končí a druhá začíná.

Výzkumné otázky jsou definovány takto:

- Jaký je vztah mezi profesním a osobním životem učitele?
- Jaký dopad má kariéra na osobní život učitele?

Důležité je si v tomto bodě připomenout cíle práce.

Celkový cíl mé práce zní:

- popsat životní příběh učitelky v současné době

Výzkumné – dílčí cíle jsou dva:

- na základě životopisného vyprávění vyvodit teorii o učitelově profesním a osobnostním vývoji
- zjistit, jak vzniklo učitelovo uvažování a jak se formovaly jeho názory (nejen pedagogické)

1 Případová studie – učitelka Andělská

Téma své DP a zároveň také výzkumu jsem zvolila kvůli tomu, že jsem se již od mala toužila stát paní učitelkou, jelikož mi to vydrželo po celou dobu, zajímala jsem se o toto téma více do hloubky, proto mě velmi zajímá, jak se dá skloubit tato užitečná práce s osobním životem, jak moc zasahuje do soukromí. Zároveň jsem toto téma nenašla ve větším rozsahu, proto jsem si jej vybrala jako důvod ke zkoumání. Jak jsem již zmiňovala, hlavní předlohou pro můj výzkum se stala případová studie P. Gavory, který ale popisoval životní příběh druhostupňové učitelky. Událo se tak v roce 2001. Já jsem se vydala podobnou cestou, ale mým primárním cílem bylo vybrat si prvostupňovou paní učitelku.

2 Průběh výzkumu

Snažila jsem se řídit radami autorů, kteří popisují výzkum, odkazuji se tímto zpět na výzkumnou část. Přesto shrnu svůj postup do několika bodů.

- určení výzkumného problému a položení výzkumné otázky
- vyhledání zkoumané osoby
- výběr metody – případová studie, životní příběh, rozhovor
- výběr otázek pro rozhovor, detailní zúžení výběru
- uskutečnění rozhovoru – sběr dat
- zkoumání rozhovoru
- současně také teoretická opora – čtení knih k tématu a vybírání hlavních témat
- analýza rozhovoru a kódování
- interpretace dat – vlastní pochopení
- uskutečnění druhého rozhovoru pro ujasnění myšlenek a doplnění některých částí
- sepsání „výzkumné zprávy“

2.1 Výběr zkoumané osoby

Po dostavení se nápadu, určení problému i vyslovení otázek došlo na výběr zkoumané osoby, která by poskytla rozhovor ze života a doplnila tak hlavní gró mé práce.

Kritérium výběru byla především ochota účastnit se, aby byl rozhovor přirozený, nikoliv smyšlený a jen povrchní. Také jsem chtěla pro svůj výzkum vyhledat ženu, nejen z důvodu mé osoby, ale také pro případné snazší porovnání s učitelkou Adamovou ve výzkumu Gavory (2001). Dále jsem si stanovila podmínku, aby paní učitelka měla bohaté zkušenosti v oblasti prvního stupně ZŠ, což platilo spíše pro starší ročníky, čím starší osoba, tím více let prožila ve školství, pokud se mu věnovala většinu svého života. Tím více měla také zkušeností a bohatější životní příběh.

Nejprve jsem se zaměřila na lovení ve známých vodách, což znamená, že jsem zkoušela oslovit paní učitelky, které jsem osobně znala. Slyšela jsem ale zápornou odpověď, z důvodu velkého časového vytížení, a tedy nedostatku času pro můj výzkum.

Podruhé se situace opakovala, důvodem však bylo soukromí, ne každý se chce svěřovat v podstatě cizí osobě. Mé naděje již pohasínaly a téměř jsem nevěřila, že najdu vhodnou osobu, která mi na účast ve výzkumu kývne. Potřetí jsem sice dostala souhlas, ale nakonec ze slibu sešlo.

Již na počátku jsem věděla, že nebude úplně snadné najít někoho, kdo by byl ochotný být zpovídán a chtěl se podělit o svůj příběh. Vyprávění životního příběhu vyžaduje opravdu velkou důvěru mezi výzkumníkem a zkoumanou osobou.

Ke zkoumané osobě mě nakonec přivedla náhoda, nebo jak já říkám, možná spíše osud. Z důvodu ochrany osobních údajů a skrytí identity použiji pseudonym. Rozhodla jsem se pojmenovat zkoumanou osobu jako paní Andělskou. Nazvala jsem ji takto výstižně kvůli tomu, že se stala mým andělem a vytrhla mi trn z paty, když mi umožnila seznámit se s jejím životem. Nejprve jsem byla trochu zaskočená, že nebudu pracovat s někým, kdo mi je alespoň trochu povědomý a nebudu na něj moci pohlížet známým dojmem, ale nakonec jsem byla ráda, protože jak píší Švaříček, Šeďová et al. (2007) to může velmi ovlivnit celý průběh rozhovoru. Výzkumník pak promítá do celého příběhu také své pocity a pohled na zkoumanou osobu z dřívějška.

Téměř jako zázrak z nebes ke mně tedy přišlo spojení na bývalou paní učitelku ze ZŠ na první stupni, která je již v důchodu, ale ve školství strávila většinu svého života a nemá problém s tím, svěřit se mi se svou cestou životem.

Nepojily mě tedy ke zkoumané paní učitelce žádné osobní vzpomínky, takže jsem ani neměla žádné předsudky, ani velká očekávání, mohla jsem být jen příjemně potěšena.

Naše prvotní seznámení proběhlo po telefonu, kde jsem paní Andělské sdělila v krátkosti podrobnosti mého výzkumu, tedy proč se jej chystám udělat a kolikrát pravděpodobně využiju její pomocné ruky. I proč bych si pro svůj výzkum ráda zvolila právě ji. Paní Andělská zněla velmi přívětivě, ochotně a přišlo mi, že se na naše setkání těší. Osobně jsem chtěla navrhnout pro naši schůzku nějaké neutrální prostředí, například kavárnu, ale je pravda, že tam bychom neměly tolik klidu a soukromí. I proto, že jsem byla pro paní Andělskou naprosto neznámý člověk, překvapilo mě, že mě pozvala k sobě domů. S nadšením jsem to ale přijala. Pro paní Andělskou je to autentické prostředí a já díky tomu mohla získat lepší představu o ní a také o jejím životě. Když jsme si domlouvaly termín, nechala jej paní Andělská více méně na mně, zmínila sice dva nebo tři termíny, kdy už měla své plány – je to stále aktivní důchodkyně, ale jinak byla velmi ochotná přizpůsobit se mým časovým možnostem.

2.2 Přípravy na rozhovor

Metoda rozhovoru byla pro můj výzkum jasnou volbou, protože žádná jiná metoda nenahradí osobní kontakt se zkoumanou osobou a nemůže nahradit autentičnost odpovědí. Připravovala jsem se na rozhovor hloubkový, polostrukturovaný, u kterého si můžu volně upravit počet otázek.

Při sestavování otázek do rozhovoru jsem pomýšlela na výzkumné otázky, ke kterým bych se mohla jednotlivými částmi dobrat. Také jsem dbala na pořadí, aby na sebe otázky navazovaly. Nejprve jsem si rozdělila oblasti rozhovoru na osobní a profesní život, ke každé z nich jsem si vypsala body, které mě aktuálně přicházely na mysl, nebo jsem se jimi inspirovala při praxích či v díle Gavory (2001). Stránku osobního života jsem zaplnila vším, co by mohlo spadat do života běžného člověka a týkalo by se jeho soukromí.

Navrhla jsem si pro to takové schéma, viz **příloha 1**.

Oblast profesního života zahrnuje vykonávání profese a vše s ní spojené:

- studium – zaměřené na učitelství na střední pedagogické či vysoké škole, možnost praxí, zajímavé kurzy a školení
- role + vzory – vedení a kolegové
- pedagogická komunikace
- žáci (projevy jejich chování, SVP) a jejich rodiče
- hodnocení – žáků a reflexe
- vyučované předměty – aprobace
- inovace a alternace ve vzdělávání

S oblastí studia a pracovních možností se také pojí určitá doba, ve které člověk žije.

Oblast soukromého života zahrnuje následující:

- dětství – místo a průběh vyrůstání
- rodina – sourozenci, rodiče, partner/manžel, vlastní děti, vnoučata
- volný čas – záliby, sporty, aktivity, hra na hudební nástroje
- přátelé – kamarádi z dětství, ze studií, z práce
- životní – osobitý styl
- nálady a emoce – pocity a prožitky
- kulturu

Rodina a obecně prostředí, kde vyrůstáme nás velmi ovlivňuje, získáváme tam první dovednosti, učíme se nápodobou – tedy tím, co odkoukáme od těch nejbližších. Jak se říká – co se v mládí naučíme, ve stáří jako když najdeme – proto je dobré zaměřit se také na osobní rozvoj v hudbě a dalších oblastech.

Oblasti, které již podle názvu spadají někam na pomezí obou kategorií jsem začlenila do jejich propojení s názvem: celistvý pohled na život:

- lidé – rodina, kolegové, učitelé
- vzdělání – ZŠ, SŠ
- profese – povolání, další zkušenosti v jiných odvětvích, brigády
- osobnost – autorita, vlastnosti
- motivace – ke studiu, k sebevzdělání, obecně k životu
- politika – politická uskupení a jejich vliv
- ekonomika – ceny produktů, výše platu
- (ne)úspěchy – osobní výhry i prohry, kariérní zážitky
- prostředí – domácnost, škola, chalupa, příroda
- sny a vize – celoživotní představa, splněná přání

Po základním rozestavení hlavních kategorií připadalo v úvahu rozebrat jednotlivé podkategorie. Ke každému z těchto témat se začaly nabízet otázky, které by mohly být určující pro celý rozhovor.

Vyrojilo se ale obrovské množství otázek, které mě pohltily především v souvislosti s tím, co jsem měla možnost vidět z pohledu studující čtvrtého/pátého ročníku a svého místa praktikantky. Proto bylo za potřebí udělat korekci těchto otázek a projít je znovu z pohledu, zda jsou potřebné a skutečně důležité na celkový dojem z osobnosti pedagoga, tedy nejen z profesního hlediska. Vytřídila jsem tedy spoustu otázek, které zabíhaly do detailů, ale zároveň se vzdalovaly hlavní myšlence.

Výběr otázek je tedy spíše subjektivní, ale vybrané otázky se mi zdály být zásadní pro sepsání životního příběhu. Některé výsledné otázky se odrážely také od rozhovoru Petera Gavory, například v souvislosti s tím, že se paní Adamová věnovala také ředitelství školy, proto jsem se i já ptala paní Andělské na to, zda měla někdy ambice stát se ředitelkou.

Konečný výběr otázek nabízí **příloha 2**.

2.3 Průběh rozhovoru

V domluvený termín v listopadu roku 2022 jsem přišla za paní Andělskou domů, přivítala mě přátelským úsměvem a podala mi zdvořile ruku. Pozvala mě dál, do bytu, kde bydlí spolu se svým manželem. Zrovna byl jeden z deštivých dní, takže mi ukázala místo, kde si mohu nechat deštník a boty. Poté jsme přešly do obývacího pokoje, kde mě paní Andělská nechala vybrat místo k sezení a nabídla mi kávu.

Já jsem se paní Andělské nejprve krátce představila, seznámila jsem ji podrobně s konceptem svého výzkumu a sdělila jí celý smysl mé práce.

Ubezpečila jsem ji, že cokoliv, co mi sdělí, nebude spojováno s jejím jménem a pokud vysloví nějaké názvy či jména, tak budou z textu odstraněny či anonymizovány. Paní Andělská také souhlasila s nahráváním rozhovoru na diktafon, čímž mi usnadnila práci a mohla jsem jí při vyprávění věnovat plnou pozornost.

Zpočátku jsem se cítila krapet nervózně, ale jakmile jsem začala paní Andělskou poznávat, viděla jsem, že se není čeho bát. Rozhovor proběhl poklidně při pití kávy, po celou dobu jsme nebyly nikým rušeny, ve vedlejší místnosti za zavřenými dveřmi byl akorát přítomen manžel paní Andělské.

Celý nahrávaný rozhovor trval něco málo přes hodinu a čtvrt. Podotýkám nahrávaný, jelikož po vypnutí diktafonu jsme si spolu ještě neformálně klábosily. Já jsem paní Andělské vyprávěla na oplátku něco o sobě.

2.3.1 Rozhovor z pohledu výzkumníka

Z počátku se mi zdála paní Andělská malinko zdráhavější, odpovídala nejprve krátce, pokud to otázka nabízela (samozřejmě jsem se snažila otázky pokládat tak, aby se na ně dalo odpovědět delší odpovědí, nikoliv jen přitakáním, ale občas to vyplynulo ze situace) tak i klidně jedním slovem, nejspíše čekala, jakým směrem se bude rozhovor ubíhat. Bylo na ní velmi vidět, že na podobné rozhovory není zvyklá. Přesto se ale rychle rozkoukala a po pokládání více otázek začala vyprávět. Mně také chvíli trvalo, než jsem se vcítila do role tázajícího.

Ve chvíli, kdy si paní Andělská nemohla rozpomenout na něco, co mi chtěla sdělit, jsem jí ponechala vždy chvíli času na možnost vzpomenutí si, poté jsem když tak přešla na následující otázku. Občas, když paní Andělská nějaké otázce neporozuměla, snažila jsem se jí dovysvětlit můj původní záměr.

Přímo bilo do očí, jakmile jsem se dotkla oblíbeného tématu paní Andělské, ve smyslu naprosto přirozených věcí, jako je luštění či háčkování. Oči paní Andělské se rozzářily, byla ráda, že si může s někým popovídat, byť jsou to takové na první pohled banální věci.

S každou další otázkou se pak zdála paní Andělská uvolněnější a bezprostřednější, při těchto naprosto obyčejných otázkách, jako by se ještě více uvolnila, a dokonce možná i zapomněla, že je rozhovor nahrávaný. Nasadila ten nejpohodovější tón a zasnila se.

Jakmile přišlo téma dětství, rodiny apod. cítila jsem zprvu lehký odstup, nezdálo se, že paní Andělská nechtěla odpovědět, vždy odpovídala přímo na otázku, tak jak ji pochopila a ze žádné se takříkajíc nevyvlékla, ale byla nejprve zase málo hovornější, než jí přišla na mysl nějaká historka.

Historkami mě zásobovala po celou dobu rozhovoru. U některých se smála, některé jí donutily přemýšlet, proč to tenkrát takhle dopadlo.

Cekově mě ale překvapilo, jak byla paní Andělská v jistých věcech otevřená. Například, co se týkalo jmen a měst, přišla vždy s velmi konkretizovanou odpovědí. Jednoznačností je jejich naprostá anonymizace, ale přesto mě to udivilo.

Ani jednou mi nebylo sděleno po mé otázce, že si paní Andělská na něco nepamatuje (což je rozdíl od vzpomínání si na detaily), naopak se vždy snažila najít odpověď. Na některé otázky se jí odpovídalo pochopitelně lépe, jindy musela hledat slova a utříbit si myšlenky, ale nic přede mnou záměrně nezatajovala či neodcházela od tématu.

I když se cítila dle mého mínění komfortně dobře a přišlo mi, že nevnímá přítomnost diktafonu, jednou mi připomněla, že tomu tak není a ona o něm ví, najednou zazněl pokyn: „Vypněte to.“, jen tak prohozený mezi řečí, až mě tím zaskočila a povídala o jistém příběhu s rodiči a jejich žáky.

Přesto, že si myslím, že jsem měla otázky dobře rozvrhované, asi u dvou jsem se v průběhu rozhovoru ztratila tím, jak jsem to vlastně myslela, tím pádem chápu, že si pod tím nedokázala nic představit ani paní Andělská. Nakonec mi ani tyto otázky nepřišly jako podstatné či vhodné.

2.3.2 Rozhovor z pohledu zkoumané osoby

Po rozhovoru jsem se paní Andělské ptala na to, jak se cítí, sdělila mi: „že jsem toho z ní dostala opravdu dost“ – až byla prý překvapená, kolik mi toho na sebe prozradila.

V průběhu rozhovoru použila paní Andělská také vsuvku – „já Vám takový věci vykládám, ale člověk si vzpomene …“.

Byla ale moc ráda, že si vzpomenula na určité situace či vzpomínky, které již dlouho zůstaly ležet v zákoutí mozku.

3 Další postup výzkumu

Asi měsíc po rozhovoru jsem se dostala k jeho přepisu, z diktafonu jsem přenesla nahrávku do počítače a poté ještě do telefonu, abych měla případnou kopii při ztrátě. Skrz sluchátka jsem si rozhovor pustila. Nejprve jsem jej sepsala do zhuštěného textu a poté si vyznačila otázky a odpovědi jinou barvou. Rozdělila jsem si také otázky na dodatečné podotázky, které většinou vyplynuly z přímého rozhovoru. Přepis vyšel asi na 23 stránek wordového dokumentu. Poté co jsem rozhovor přepsala jsem si jej pustila znovu, abych doplnila základní dialog o své poznámky a také opravila případné chyby či chybějící slova.

Nejdůležitější bylo poznamenat si to, co zaznívá z hlasu – tedy jakou intonací paní Andělská mluví, jak reaguje – zda je v jejím hlase slyšet překvapení, rozhořčení či radost – a doplnila jsem si tam poznámky, které jsem si vybavila, jak se paní Andělská při jistých otázkách tvářila nebo ty, které jsem si psala během rozhovoru. Dopsala jsem si tedy všechny možné emoce, které jsem z daného momentu vycítila a které se daly rozpoznat z hlasového projevu.

Jelikož se během rozhovoru vystřídalo u paní Andělské několik nálad a proměn, každá otázka přinesla jiné výrazy, rozhodla jsem se zveřejnit je prostřednictvím tabulky.

Příloha 3 - Tabulka 1 – popis vybraných nálad. Nejčastějším projevem byl smích.

Paní Andělská se občas vyjadřovala neverbálně ve smyslu, že jen přikyvovala. To se nedělo často, protože převážně hovořila, ale především na začátku rozhovoru, kdy byla ještě více strohá komunikovala takto.

Někdy zase třeba jen zakroutila hlavou, možná to bylo v místech, kdy ji daná otázka nenadchla tak, jak očekávala a necítila potřebu cokoliv dodávat.

Jednalo se především o části, kde jsem se doptávala a odpověď byla více méně jasná z textu, jen jsem se potřebovala v ní utvrdit. Viz **Příloha 4** – Tabulka 2

Tučně jsem si označila hesla, která mi měla připomenout hlavní koncept otázky, abych se poté lépe orientovala v celém textu.

Rozhovor jsem si vytiskla, protože z papírové podoby se mi čte mnohem lépe.

Dalším krokem bylo začernění všech konkrétních názvů či jmen, které mi paní Andělská sdělila, ale z důvodu anonymity pochopitelně nemohou být zveřejněny.

3.1 Kódování nasbíraných dat

Využila jsem tzv. kódování v ruce – metodu papíru a tužky (Švaříček a Šeďová, a kol. 2007), kdy jsem si ke každé rozdělené větě dopsala takové nadpisy, podle kterých jsem se poté orientovala a pospojovala si souvislosti – aby se lépe psal celý text.

Někde to byly nadpisy jindy téměř synonyma, které mně připadly na mysl, když jsem věty pročítala. Abych věděla, co si pod tím chci představit.

Snažila jsem se, aby mi pojmy zapadaly do těch, které nabízí také teoretická část – co z toho vyplynulo bylo poté převážně uvedeno v teorii, která sloužila jako opěrný bod.

Poté jsem začala s kódováním ještě jednou a vybrala jsem 4 barvy, kterými jsem vyznačila vlastnosti, rodinu, zájmy a práci spolu se studiem. Tím jsem získala další informace.

Příloha 5 – tabulka 3 + 4 znázorňuje vybrané kódy, kterých bylo nejprve hodně a poté se vymezila jen část z nich.

Z každé otázky jsem si tedy vypsala její hlavní téma – všechna témata jsem měla vedle sebe a snažila se je pospojovat k sobě – co s čím souvisí.

3.2 Rozbor nasbíraných dat

Z pohledu jazykové analýzy se paní Andělská vyjadřovala jako klasická babička, která má ale za sebou dlouhou kariéru učitelky, kterou je ochotna obohatit přes svá slova i mě. Mluvení se neslo v rámci slangových výrazů.

Možná jsem zaznamenala občasné špatné složení slovosledu či opakování slov, ale vše bylo v rámci rozpomínání se na detaily.

Občas z hovoru utíkala paní Andělské nějaká slova a nedopověděla, co chtěla říct, protože rychle spěchala k dalším slovům, která mi chtěla sdělit, aby něco nezapomenula. Tato slova šla naštěstí domyslet.

Podtrhla jsem si slova, která mě do textu úplně nezapadala či mě překvapila, v jakém kontextu byla použita. Zde uvádím pár příkladů:

- „uvrtali“ – na pozici jednatele, proti vlastní vůli
- „omáčka“ – Magisterský titul
- „přifařili“ – přidání další školy na vedení logopedie
- „netrpěla“ – na stres
- „tydlety internety“ – vynálezy moderní doby
- „přilnula“ k učitelské profesi

Paní Andělská se také dost často vyjadřovala pomocí zájmen či číslovek – jedna (kolegyně), nějaký (učitel na VŠ). Když si občas nemohla vybavit přesný název, tak využila slovní spojení „takový to“, které opakovala i vícekrát ve větě.

Pro zajímavost a posouzení jazykových aspektů slouží **Příloha 6**.

Paní Andělská má evidentně viditelně pořád dobrou krátkodobou paměť, jelikož když jsem jí položila jistou otázku, ona odpověděla a trochu při tom odbočila, hned si vzpomněla, jaký byl původní záměr a dopověděla na co jsem se tázala.

Na paměť, si ale jinak během rozhovoru stěžovala, že zapomíná, což je přirozené, přisuzovala bych to věku, stejně tak jako horší sluch, což mohlo způsobit také hlučné pracovní prostředí. Jednou či dvakrát se stalo, že mi paní Andělská nerozuměla, z důvodu přeslechnutí některých slov, proto odpovídala na trochu něco jiného.

3.2.1 Chronologie života

Každé slovo jsem se snažila využít pro orientaci se v základním životě a sestavila si tak předběžně orientační chronologickou část života a vytvořila jsem tak pomyslnou osu života s významnými daty.

Následují významná data a události v životě paní Andělské.

- narození 1943
- studium základní školy 1949-1957
- stěhování do většího města za tetou
- studium střední školy – pokračování v jedenáctiletce 1957-1959
    - rozhodnutí o pedagogické budoucnosti
    - seznámení se s partnerem
- studium pedagogického institutu 1959-1961
    - přechod na dálkové studium

    - práce na 1. základní škole od roku 1961 do roku 1968 – dojíždění za prací
    - vdávání se ke konci institutu
    - logopedický kurz
- získání řidičského průkazu
- narození 1. dítěte 1968 – syn
- práce ve 2. základní škole
- narození 2. dítěte 1973 – dcera
- práce ve 3. základní škole
    - pozice jednatelky a zapisovatelky v KSČ
- odchod do penze v 58 letech
- přesluhování do 72 let

V průběhu života také potkala paní Andělská spoustu lidí, ale jen vybraní se významně podíleli na utváření jejího života a bez nich by se tento příběh také neobešel.

- *maminka* – Pracovala jako učitelka ručních prací a domácích nauk, přesto, že si mohla dodělat zkoušky a učit více předmětů nezůstala u této práce dlouho. Zprvu toho využila, ale kvůli zákonu, který říkal, že se učitelky nesmějí vdávat odešla na mateřskou dovolenou, vdala se a pracovala v domácnosti. Je jasné, že se v paní Andělské nezapře láska k ručním pracím, které po mamince zdědila a které se věnuje ve svém volném čase dodnes.
- *tety* – Sloužily paní Andělské také jako zdroj inspirace, byly to také paní učitelky, paní Andělská doslova tvrdí, že od nich odkoukala lásku k učitelství.
- *manžel* – Vystudoval průmyslovou školu, poté chodil na vysokou školu, ale musel odejít na vojnu, když se vrátil byl doporučen, aby mohl učit na učňovské škole jako odborník, přesto, že na to neměl potřebné vzdělání. V průběhu života se stal ředitelem na dvou školách, a dokonce zakládal vlastní školu, poté se stal jednatelem a v pozdějším věku dokončil doktorské vzdělání. Přes 10 let je ale odkázán na lůžko poté, co jej skolila mrtvice.
- *ředitelka na 1. ZŠ* – Vystupovala v roli uvádějící paní učitelky a přijala paní Andělskou do svého sboru jako do rodiny. Dodala paní Andělské příležitosti.
- *ředitel na dalších dvou ZŠ* – Vybral si paní Andělskou jakožto pečlivou zaměstnankyni do sboru na druhé i třetí ZŠ.

Důležité je také vyzdvihnout přednosti paní Andělské, jinak řečeno také koníčky a zaměření.

- hudební kroužek – hra na housle a zpěv
- sportovní odvětví – jízda na lyžích, orientační běh
- rukodělné práce – dílny, háčkování a pletení
- český jazyk – logopedie
- logické hádanky – matematické, křížovky

3.3 Interpretace vyzkoumaných dat

Data jsou dále rozepsána podle toho, jak na mě celý rozhovor působil, snažila jsem se samozřejmě vždy o zachování původní myšlenky.

Celkový popis životního příběhu má také oporu v teoretické části práce, jelikož spolu témata souvisejí.

Příběh paní Andělské vypadá na první pohled po pracovní stránce skoro jako z nějaké pohádky, v porovnání s teoretickou částí a obecnými – klasickými problémy učitele. U paní Andělské je většina z nich vyvrácena. Na druhé straně v osobní oblasti jí čekaly mnohé nástrahy.

3.4 Uskutečnění druhého rozhovoru

Po roce a 5 měsících jsem se setkala s paní Andělskou znovu, opět jsme se po telefonu domluvily na setkání u ní doma. Cítila jsem se opravdu jako v roli návštěvníka. Rozhovor byl ale tentokrát kratší a trval okolo 20 minut. Potřebovala jsem si doplnit některé části, které mi nebyly úplně jasné.

Příloha 7 ukazuje další seznam doplňujících otázek.

4 Popis životního příběhu učitelky

Paní Andělská je osmdesátiletá žena, která je stále energická a čilá, celý život věnovala svému povolání – učitelství na prvním stupni ZŠ a nikdy nelitovala svého rozhodnutí. Následující řádky patří jejímu životnímu příběhu.

Narození

Paní Andělská se narodila v roce 1943 do válečné doby a období komunistického režimu, kdy rodiny neměly ani moc majetku ani peněz. K sehnání nebyly hračky pro děti a když už, tak to nebyla levná záležitost. Paní Andělská přesto dostala od své maminky a tetiček panenku, na kterou jí samy ušily oblečení.

Dětství a vyrůstání

Dětství měla paní Andělská pěkné, jelikož měla kolem sebe svou rodinu, vyrůstala s o rok mladším bratrem. Díky nízkému věkovému rozdílu vyrůstali téměř jako dvojčata a budovali si tak pěkný vztah, který jim vydržel po celý život. Vychováváni byli rodiči a na výchově se podílela také babička, která s nimi sice nebydlela, ale pro paní Andělskou byla významnou osobou. Tatínek měl továrnu na nábytek a maminka se po učitelské práci věnovala domácnosti.

Základní škola

Paní Andělská vyrostla ve vesnici, v jejímž okolí bylo hodně přírody. Velmi ráda navštěvovala hudební kroužek, kde se naučila hře na housle. Do první třídy nastoupila v šesti letech a vycházela z osmé třídy.

V místě narození zůstala jen do svých čtrnácti let, poté se kvůli téměř nulovým možnostem ke studiu, za kterým by se dostala jen několikahodinovým cestováním, přestěhovala do pro ni velkého města ke své bezdětné tetě. Domů jezdila jednou za 14 dní.

Střední škola

S prospěchem neměla paní Andělská nikdy problém, a proto chtěla ve studiu pokračovat. Nicméně nechtěla studovat dlouhou dobu, kvůli věku rodičů a také z finančních důvodů, jelikož bylo pár let po druhé světové válce. Již po vystudování ZŠ přemýšlela o studiu pedagogického směru, nic jiného jí vlastně ani nepřišlo na mysl. Nejprve pokračovala na tzv. jedenáctiletce, což znamenalo tři roky obecné výuky navazující na základní školu.

Rozhodnutí pro povolání – nástup na vysokou školu

Po dokončení střední školy se otevíral pedagogický institut, na který paní Andělská nastoupila. K této profesi se paní Andělská dostala díky své rodině, konkrétně mamince a dvěma tetám, které tuto profesi také vykonávaly a byly její velkou inspirací. Vzdálenější příbuzní, pradědečkové, zastávali místo ředitelů škol, takže se toto povolání v jejich rodině tradovalo.

Rodiče tedy nechávali volbu povolání na dceři, ale ta měla jejich plnou podporu. Kdyby nevyšlo toto studium, horší volbou by pro ni bylo učitelství v mateřské škole, ale u dětí chtěla zůstat, přesto, že se toho nechytla již v dětství, od střední školy o tom uvažovala.

Studium ji bavilo po celou dobu, vychvalovala si různorodost předmětů, které zahrnovaly návštěvy na charitě i základy anatomie.

Škola zajišťovala pionýrské a letní tábory, kde paní Andělská dělala také vedoucí, v nabídce byl i dostatek brigád. Paní Andělská si vychvalovala, že si nemusela zajišťovat nic sama.

Součástí studia byly také náslechy a praxe, nejdelší, měsíční strávila paní Andělská na zvláštní škole, kde byl jen první stupeň, docházela ji tam kontrolovat paní učitelka z institutu. Ta měla pod sebou pár žáků, se kterými náslechy rozebírala. Jako opora do začátku sloužily hodiny metodiky.

Strávila tam tři roky, ale v posledním roce studia museli všichni z jejího ročníku přejít na dálkové studium. V té době se otevíraly deváté třídy na ZŠ a bylo potřeba dost kantorů. Od té doby pak navštěvovala školu jednou za 14 dní v sobotu. Ani s touto formou studia neměla žádný problém, když bylo potřeba, pomáhal ji přítel, se kterým se seznámila již v mládí při orientačních bězích a kterého si na konci studia vzala.

Pracovní začátky

Paní Andělská přešla tedy rovnou do praxe. Dostala umístěnku ze školy do místa – menšího města, které bylo vzdálenější od místa bydliště. Za prací musela dojíždět, vstávala brzy a před sedmou hodinou byla již na cestě v autobuse či vlaku. Což jí ale nevadilo a byla vděčná za takový krásný pracovní start. Škola měla také jen pět tříd, ale za to početných a součástí byl malý kolektiv učitelů, ve kterém byla nejmladší.

Ve škole ji uvítali velmi vřele, cítila se tam jako mezi rodinnými příslušníky. Paní ředitelka nad ní držela ochrannou ruku a stala se její uvádějící paní učitelkou.

Stejně tak jako na vysoké škole využila i tu housle a žákům ráda hrála. Na škole vždy potkávala někoho ze svých studií.

Závěr studií

Mezitím se z pedagogických institutů staly pedagogické fakulty. Ve městě, kde paní Andělská studovala ale pedagogická fakulta nevznikla, studium proto zakončila v jiném městě. Ukončení proběhlo formou zkoušek a diplomové práce. Po dostudování se magisterský titul neuděloval, ale paní Andělská si o něj pár let na to zažádala a dostala povolení jej užívat. Nutností po studiu bylo postgraduální dvouleté školení. Dobrovolně se zúčastnila také kurzu logopedie.

Po vysoké škole se paní Andělská již tolik nevídala se svými spolužáky z VŠ, jelikož někteří pokračovali v dalším studiu, nikdo ale z jejího života nevymizel, většinou o sobě věděli, jen se nestýkali.

Během pěti let strávených za první ZŠ učila všechny předměty žáky 4. a 5. ročníku, kteří byli mnohdy také problémoví, zralí na propadnutí. Se žáky měla ale dobrý vztah, jezdila s nimi na poznávací výlety do hor, trávila s nimi týdenní letní i zimní školy v přírodě, které byly sice náročnější, ale opět bylo o všechno postaráno díky spolupráci s jednou fabrikou. Spolu s paní vychovatelkou a se žáky pobývala paní Andělská na chalupě, kde jim byla zajišťována strava. Rodiče žáků se ale mohli také zúčastnit.

Pracovní místo opustila paní Andělská z důvodu mateřské dovolené. Narodil se jí syn, který byl ale hned po narození nemocný, měl silnou žloutenku, která ho udržela v nemocnici tři týdny.

Návrat do Práce

Své druhé pracovní místo si paní Andělská také nevybírala, dostala se pod pana ředitele, kterého znala z předchozího místa působení a on si ji vybral do pracovního týmu.

Opět měla přátelské vztahy s vedením i s rodiči žáků, které dodnes potkává a hlásí se k ní, stejně jako její žáci. Rodiče se opět mohli účastnit výletů pořádaných pro děti. Občas převzali iniciativu a umožnili tak celé třídě podívat se například do rádiového vysílání. Paní Andělská pořádala také sobotní akce – pěší túry po hradech. Na výletech a při vedení kroužků se snažila být přátelštější, ale ve výuce byla přísná. Kroužky se týkaly rukodílných prací – šití, vyrábění, malování, byly přístupné pro všechny děti na škole a měly velkou oblibu.

Ve škole zůstala do svého druhého porodu, který přišel o pět let později. Lékaři ji tenkrát strašili tím, že pokud se jí narodí syn, mohl by být postižený, paní Andělská ale věřila, že vše dopadne dobře a naštěstí porodila zdravou dceru.

Třetí ZŠ

Děti dávala paní Andělská do jeslí a mohla tak nastoupit brzy zpět do práce. Držela se u svého předchozího nadřízeného, a ještě s pěti jinými kolegyněmi přešli s panem ředitelem na úplně novou základní školu.

V době, kdy byly děti malé, si pořídila s manželem chalupu poblíž místa, kde vyrůstala. Stále pro ni symbolizovalo domov. Rodiče již v té době neměla, tak se alespoň takto mohla přiblížit svému starému životu. Trávila tam veškerý volný čas, mnohdy jen sama s dětmi, jelikož manžel byl hodně pracovně zaneprázdněný.

Děti paní Andělské navštěvovaly jinou základní školu, než kde ona pracovala.

Paní Andělská si přinášela práci občas také domů, déle zůstávala jen v případě odpoledního vyučování, schůzí či třídních schůzek. Přesto, že s rodiči žáků vycházela dobře, když před ně měla nastoupit, cítila se trochu nesvá a měla z nich respekt. Nebylo to ale třeba, jelikož po celou dobu, kdy paní Andělská učila si rodiče i okolí učitelů vážilo a pohlíželo na ně uznávaným dojmem, což přispívalo k sebevědomí. Postupem času se z ní stala také uvádějící paní učitelka.

Byla přesvědčena výborem KSČ, aby nastoupila k nim, přestože se tomu věnovat nechtěla, nápor na ní byl velký, a tak podstoupila školení ohledně dělnických kádrů, a nakonec vykonávala funkci jednatelky a zapisovatelky v ROH, což ji nebavilo a vykonávala to jen z povinnosti.

Shrnutí pracovní kariéry

Během své kariéry se nepotýkala s žádnými velkými problémy a nezažila pracovní krizi. Se svými kolegyněmi vycházela, ačkoliv se jimi nenechala ovlivnit, ničím ji prý neinspirovaly. Vypomáhaly si ale v rámci dobírání hodin, domlouvaly se na společném hodnocení žáků. V kabinetu panovala dobrá nálada a kolegyně moc rády vše společně oslavily a popovídaly si.

Nemoc se paní Andělské naštěstí vyhýbala, ale když byly nemocné její malé děti, domluvila se ve škole, aby mohla odejít z práce dříve.

S vedením měla vždy přátelské vztahy a mohla se na ně obrátit. Jednou zažila velmi nepříjemný zážitek s rodiči svých žaček. Jejich matka ji nařkla, že žákyně uhodila, což nebyla pravda a paní Andělská se poté obhajovala u nadřízeného.

Jinak ale žádné nepříjemnosti se žáky a jejich rodiči nezažila, a naopak si je vychvalovala, pokud některé z nich dnes potká, pozdraví se, rádi se k ní hlásí, obzvláště ti, které učila třeba 4 roky v kuse.

Když vstupovala před žáky, cítila se dobře a důležité pro ni bylo také dobře vypadat, ráda nosívala sukně a její dcera ji vždy obdivovala – mimo jiné právě za její vkus.

Odchod do důchodu

Z práce odcházela paní Andělská postupně, po čtyřicetileté praxi se stále vracela jako pomocná ruka na školní výlety, při zastupování kolegyň či na výuku logopedie do dvou základních škol. Pracovala tedy do úctyhodných 72 let.

Volný čas nyní tráví luštěním křížovek, pletením, sledováním vědomostních soutěží. S oblibou navštěvuje knihovnu a čte zajímavé časopisy, některé má předplacené. Celoživotní zálibou bylo také pletení a háčkování.

Stále se věnuje své rodině, pomáhá svým vnoučatům se školními záležitostmi. Syn s dcerou se za ní každý týden zastavují a neustále rodičům pomáhají, přesto, že má každý z nich vlastní domácnost. Paní Andělská je na svou rodinu velmi pyšná a jak sama říká, snaží se jí udržet pohromadě. S rodinou tráví pohromadě veškeré svátky a oslavy.

Vlastní děti jsou sice vystudované, ale v jiných oborech, v rodinné tradici nepokračují, jen jedna z vnuček jde ve šlépějích své babičky, na což je paní Andělská velmi hrdá.

Jedna z vnuček u svých prarodičů pobývala, když studovala střední školu, teď přijde paní Andělské líto, že je místnost opuštěná.

Paní Andělská nadále bydlí v bytě se svým mužem, který je přes 10 let odkázán na lůžko, ona o něj pečuje od té doby, co jej jednoho dne postihla mrtvice. V tu chvíli se sice otočil život úplně jiným směrem, ale na situaci si oba zvykli. V době letních prázdnin jej odevzdává do pečovatelského zařízení, kam za ním dochází dcera a paní Andělská má pět týdnů „dovolené“.

Ačkoliv paní Andělská vlastní mobilní telefon, není s technologiemi příliš velká kamarádka, přesto, že by se ráda naučila fotit, rodina jí v tomto ohledu nepodporuje.

Nadále se účastní setkání se svými spolužáky, především ze střední školy, jelikož si během studia získala spoustu kamarádek.

Co paní Andělskou nejvíce trápí je její paměť, když někoho potká a nemůže si přesně vzpomenout o koho se jedná, nicméně ji velmi těší, že se k ní žáci hlásí. Naštěstí má doma schované fotografie i se jmény a doma si ověřuje, s kým se setkala.

Rodina spolu se zdravím tvoří nyní první místo na seznamu důležitých věcí.

5 Vyvození teorie o učitelově vývoji

Prvním výzkumným a také dílčím cílem bylo vyvození teorie o učitelově profesním a osobnostním vývoji. Následující poznatky vycházejí stejně tak jako převážná část výzkumné části z mého subjektivního smýšlení, jiný výzkumník by si mohl na životní příběh paní Andělské udělat pochopitelně jiný názor.

Teorie je opět členěná do podkapitol, oblastí, které se vážou k osobě paní Andělské, s názvem hlavního tématu.

Pohled na sebe samotnou

Paní Andělská se považovala celý život za klasickou řadovou učitelku, přestože působila také jako uvádějící paní učitelka, vůbec tento fakt nevyzdvihovala. V některých oblastech se dost podceňovala, například v otázce, zda si ještě někdy zahraje na housle, odpověděla: „… ale to jsou jen takový ty dětský písničky, co jsem uměla, na žádný vysoký úrovni, …“ Vzhledem k tomu, kolik let vydržela hrát na housle bych řekla, že o sobě mluví velmi skromně. Naopak v jiných situacích mě překvapilo, jak mluvila otevřeně a sebevědomě, jako pravá učitelka: „No tak prospěchově jsem vždycky byla dobrá, …“

Dále paní Andělská popisuje, jak vycházela se všemi a byla bezproblémová, na dnešní dobu ale reaguje již jinak a přijde jí, že se lidé zbytečně dohadují. Žádné konflikty nezažila. Se žáky vždy vycházela, ale některé žákovské vzpomínky sahají do dob, kdy byla jejich žákovská knížka kronikou mapující prohřešky. Dnes se již vidí jako mírná osoba. Po celý život dle svých slov zůstala spíše klidnější povahy a sklony měla k melancholii, a to se s ní neslo. Nevnímá se jako že by se dala vytočit, ale v době, kdy její manžel prodělal mrtvici chtěla všechno kolem sebe zlikvidovat.

Charakteristika

To, že se schází stále se svými přáteli dokazuje, že je stále velmi ráda mezi lidmi. Je společenská. Evidentně jí vůbec nevadilo být včele, stát jako vedoucí, měla ráda hlavní slovo. Také jí vůbec nevadilo, že neví, do jakých míst přesně na tábor pojede, ráda se podívala různě.

Rozhodně se vidí jako schopná žena a podle toho, co zvládla tak ji tak soudím také já. Je pracovitá a samostatná, jelikož sama tapetovala i malovala byt.

Prostředí

Z malé vesnice se přestěhovala z důvodu nedostatku škol v blízkosti obydlí, tím pádem se musela osamostatnit již v dětském věku, přesto, že nad ní držela ochrannou ruku její teta. Domů se sice vracela, ale domovem už začala nazývat jiné místo a především město. Ale neustále vzpomínala na to, kde prožila kus svého života a bylo to pro ni důležité.

Při zakládání nové rodiny zavzpomínala na dětství a toužila po obnově domova, koupi odpočinkového místa poblíž domu.

Čas od času si potřebuje odpočinout a věnovat čas jen sama sobě, energii proto dobíjí na zahradě.

Rodina

Jako mladá neměla problém s nepodporujícím rodinným prostředím, naopak, tím, že se rozhodla jím v matčiných šlépějích si vydobyla velký respekt a podporu. I přes to všechno se chtěla co nejdříve osamostatnit. Hlavně kvůli penězům, kterých rodina neměla dostatek. Se vzdálenějšími příbuznými neměla evidentně blízké vztahy, jelikož se o nich zmiňovala jako o nějakých předcích, ale měla povědomí o tom, co dělají, výjimkou byly její tety, se kterými byla již od mala v kontaktu.

Byla vychovávána tak, že rodina je základ, velmi si vážila rodičů, ale také babička pro ni byla důležitá, s bratrem měla vždy velmi hezký vztah.

Přesto, že manžel pracoval v podobném odvětví, tedy ve školství a dokonce řediteloval, tak se ve školství nepoznali. V manželovi měla oporu i po dobu studia, a tím, že ještě neměli děti, tak měli na sebe a vše okolo dost času.

V osobním životě to neměla jednoduché, měla sice dvě děti, ale doktoři nepřispěli k její psychické pohodě, protože strašili, že by mohlo po prvním dítěti být vážně nemocné i to druhé. Na tomto místě se musela velmi rozhodovat, jak bude dál postupovat. Druhým dítětem byla dcera.

Když už byly na světě děti a paní Andělská se vracela z práce domů, byla většinou na vše sama, její muž tam nebyl a jezdil po městě. Což jí podporovalo v samostatnosti a udělalo z ní ještě schopnější ženu. Přesto si ale ráda odpočinula:„… já jsem ty děti měla pořád na starosti, takže jsem byla ráda, když přišly prázdniny!…“ o prázdninách se totiž odebrala na chalupu. Dětem věnovala velkou péči, chtěla pro ně jen to nejlepší a také se kvůli nim obětovala, například tím, že synovi přenechala řízení auta. Což není samozřejmostí.

Paní Andělská je dnes za kontakt s rodinou velmi vděčná, ať už ten osobní či alespoň po telefonu. Vnoučatům velmi ráda pomáhá: „… takže pořád zaplať Pánbůh se ještě na babku odvolávají“.

Vysokoškolské studium

V době vysokoškolského studia si vyzkoušela také organizování táborů, velmi jí vyhovovala zajištěnost – dokazuje to její věta: „já jsem tam byla strašně spokojená, …“ dokladuje to také tím, že tam měla spoustu kamarádek, které pro ni evidentně hodně znamenaly.

Rozhodnutí o budoucí profesi – rodinná inspirace

Při vyposlechnutí celého příběhu jsem měla dojem, že si paní Andělská nebyla přesně jistá, kdy se pro toto povolání rozhodla, ale očividně ji to naplňovalo, jak při studiu, tak dále po celé roky vyučování.

Do profese si přinesla pěkný základ z dětství – jelikož byla jak sportovně, tak hudebně založená.

Paní Andělská není konkrétním případem učitelky, která se rozhodla od prvního okamžiku, že se vydá touto cestou a půjde si za tím hlava nehlava. Dokazuje to také odpověď na následující otázku: „Už v dětství jste měla nějaké sklony k tomu, že budete učit?“ „A já ani ne, asi ne, ale nějak odtah od dětí jsem neměla nikdy.“ Jako malá si na učitelku nikdy nehrála. Otázkou, co by dělala jiného se nezabývala.

První myšlenky na tuto profesi se objevily na konci základní školy, která byla v té době osmiletá. „…dlouho jsem se neuměla rozhodnout co, no ale … v tý osmičce už jsem se rozhodla pro peďák hned.“

Trošku si ale protiřečí tím, že sice nebyla od prvního okamžiku rozhodnutá, že půjde učit, ale na druhou stranu říká, že jí to vždy táhlo spíš k dětem. Myslí tím ale žáky starší, tedy prvostupňové, jelikož tvrdí, že školka by byla horší volbou.

V profesi objevila tradici, ve které chtěla pokračovat, spíš než vlastní předsevzetí a odevzdání se této volbě tedy sehrála roli rodina. Babiččiny 3 dcery a prapředci začali s touto rodinnou tradicí. Tím, že viděla práci svojí maminky a tet, tak si vybrala stejnou cestu. Uvažovala také nad výhodami, které přinesou docházení na pedagogický institut, jedním ze zmiňovaných důvodů byla také vzdálenost od domova.

Sama dle svých slov bere zpětné rozhodnutí jako rozumné, chtěla něco vystudovat, ale ne dlouho dobu. Myslím, že si zvolila povolání podle toho, co ji skutečně bavilo a činilo jí to šťastnou po většinu života.

Vývoj a role

Kromě češtiny se paní Andělská velmi zajímala i o matematiku, což jí také vydrželo do teď, stejně tak jako ji zaujaly dílny a ruční práce, které se s ní nesly až do stáří.

Chtěla na sobě neustále pracovat a využila také možnosti udělat si logopedický kurz. Tato záliba jí živila až do důchodu. Svého rozhodnutí nikdy nelitovala, byla do toho zapálená.

Ve chvíli, kdy dostala dostatečné zkušenosti a nabyla jich, tak se mohla stát také zavádějící paní učitelkou. Zaznamenala velký vliv na žáky, které naučila ručním pracím.

Začínající učitel

Na začátku své kariéry měla paní Andělská problémy jako každý začínající učitel – hlavní bylo potýkání se s autoritou, tu si ale postupně vybudovala. Z první práce měla evidentně opravdu radost a dobrý pocit, to jí vystřelilo do hvězdné kariéry.

Pracovní zážitky

Po mateřské nastoupila na jinou školu, která byla více městského typu a nesetkala se tam s tolika problémovými žáky, možná to byla trochu náhoda či se tak stalo ze známosti.

Někteří učitelé procházejí stavy, ve kterých je práce přestává bavit, což ale není vůbec případ paní Andělské, která strávila v tomto odvětví přes 40 let, a právě v důchodovém věku se začala dopodrobna věnovat ještě logopedii, aby mohla zůstat na škole jako logopedka. Toho využila hned druhá škola, kde se až do svých 72 let věnovala této pozici.

Spolupráce se žáky a jejich rodiči

Přesto, že se paní Andělská setkala se skupinou žáků, které bychom mohli dnes nazvat jako nepřizpůsobivé, vyzněla nadšeně. Evidentně měla dost nadhledu, protože se potýkala také se třídou, kde bylo 11 žáků na propadnutí, ale ona to přesto zvládla a dovedla je na druhý stupeň – zachraňovala situaci.

Paní Andělská se natolik vžila do své role, že chtěla trávit čas se žáky a jejich rodinami také mimo pracovní dobu, tedy o víkendu.

Přesto, že se rodiče žáků mohli účastnit také různých výletů atd., tak když se ocitla před nimi ve třídě na třídních schůzkách, měla z toho obavy, a to se ani s nabývajícími zkušenostmi výrazně nezměnilo.

Rodiče se mohli nejen poradit, ale také často využívali autority paní učitelky, prosili ji, ať dětem domluví, aby nosily punčocháče. S rodiči to ale také nešlo vždy hladce, například co se týkalo rozhodování nad jejich dětmi ohledně vyrovnávek, paní Andělská je tam poslala, přesto, že to rodičům vadilo, což způsobovalo potíže.

Sice jí nebylo příjemné se s nimi dohadovat, ale stálo jí to za to, protože věděla, že to přinese dobré výsledky a žáci se budou moci posunout k lepšímu. – jednalo se o přeřazení do specializovaných škol.

Spolupráce s kolegy a vedením

Přesto, že paní Andělská si na žádnou základní školu, kde pracovala ani na vedení nestěžovala, ani slůvkem se nezmínila, že by bylo něco špatně, mně osobně přijde, dle jejích vlastních slov, že to rozhodně lehké neměla.

Izolovaně si sice nevybavovala, že by se s někým radila o těžkostech, ale v odkrývajících příbězích zazněla také slova podpory a spolupráce. Snažila se sice řešit si vše sama, ale nebyla odkázána jen sama na sebe. Sice to otevřeně nepřiznala, ale dle některých historek vyplynulo, že se s kolegyněmi z kabinetu společně rozhodovaly o známkách a dalších věcech., aby to bylo sjednocené.

V učitelském sboru moc mužů nepotkala, takže byla převážně v kontaktu se ženami – kolegyněmi. Na druhém stupni však bylo ve větším městě mužů dost.

Přátelství je pro paní Andělskou dost důležité, a to i podpora od kolegů, když je to potřeba.

Zájmy

Paní Andělská velmi ráda propojovala svoji práci s odpočinkem na chalupě, na které trávila čas se svou celou rodinou, ale převážná práce byla často jen na ní samotné.

V dětství se věnovala běhu – sportu a naštěstí tam potkala manžela.

Když se na něčem pracuje, tak je to znát – vývoj proběhnul také v ručních pracích, které viděla jako vzor u svých předků, poté je sama okusila, vyučovala a na závěr se jim také věnuje v penzi. Inspiraci má z časopisů, ale návody se nebojí vymýšlet sama.

Velmi pro ni znamenalo, když dostala poděkování od maminky a také jedna dívka jí děkovala, že se díky ní vyučila krejčovou.

Vzpomínky

Před časem měla paní Andělská možnost jet se podívat spolu se svou dcerou do své první práce na to, jak se prostředí změnilo. Potkala se tam s pár lidmi, jejíž tetičky či rodinné příbuzné učila, a tak si zavzpomínaly.

Není pravda, že odchodem do důchodu by vše skončilo, naopak paní Andělská nabrala nový dech. Radost jí udělala také vnučka, když se k nim na nějakou dobu přistěhovala.

Období a doba

S technickými vynálezy si vychází vstříc, protože SMS umí číst i posílat, přesto by chtěla umět mnohem více.

Když byla součástí pedagogického sboru a musela se postavit před celou třídu, každý den se oblékala do jiného oblečení. Jak říká, tak v dnešní době na svém vzhledu tolik nelpí, tedy alespoň co se týče oblečení. Dcera jí vyčítá, že o sebe tolik nepečuje.

Ve stáří už nemá tolik chuti strojit se, vhledem k tomu, že převážně tráví čas doma či v okruhu své rodiny nebo přátel.

V začátcích si ještě neuvědomovala možné známky pozdějšího stáří, že paměť již nebude tak kvalitní, ale později si přiznala, že by bylo dobré od začátku si zaznamenat všechna jména svých žáků, popsat i k fotce.

Dnešní doby se bojí, protože neví, co by mohlo ještě přijít.

Shrnutí

Z celého předchozího textu tedy vyplývá, že jde velmi znát, že se měnila v průběhu let nejen paní Andělská, ale také doba, ve které žijeme.

Je jisté, že záleží na prioritách každého člověka, jak si je nastaví, ale bezpochyby je rodina důležitým bodem každého z nás.

6 Učitelovo uvažování a jeho názory

Druhým výzkumným – dílčím cílem je zjištění, jak vzniklo učitelovo uvažování a jak se formovaly jeho názory. Některé momenty se zde prolínají také s postupným vývojem učitele, který byl naznačen v předchozí kapitole.

Vlastní popis

Paní Andělská se viděla jako idealistka, což ji brzy přešlo, protože viděla, jak to na škole chodí. Myslí si, že se o ní nemluvilo jako o přísné paní učitelce, na druhou stranu se jí cítila být. Pohlíží na to to tak, že někteří žáci se v ní určitě viděli a sloužila jim jako vzor.

Na první pohled a dle jejích slov si vůbec nevybavuje stres, ale svými odpověďmi mi odhalila, že jí také potkal.

Ideálního učitele vidí jako zásadového, který si nepřipouští žádné problémy, je stále svůj a drží si taktický odstup od dětí.

Z jejího názoru na módní oblečení v dnešní době vyplývá, že s ním není za jedno. Vkus se jí tedy nezměnil a stále myslí na své věci z dřívějška. „… já jsem byla přes kostýmky a to, takže žádný takový mikiny a trika popsaný a to ne, …“

Rodina

Paní andělská vnímala pedagožky v rodině jako velké vzory, jako ženy, které zvládnou vše, přesto že nežily v lehké době, ušily jí spoustu oblečků pro panenky.

Učitelky byly v jejích očích hrdinky„… a že pro mě to bylo to, že to uměj paní učitelky … takže jsem v nich viděla, že vždycky něco vymyslely.“

Ví moc dobře, co znamená zdraví a jak se může ze dne na den vše změnit. Proto je pro ni momentálně spolu s klidem nejdůležitější.

Uvědomuje si obrovské štěstí, že i když manžel již jen leží, tak ale stále zůstává s ní, tvoří její druhou polovinu. I když pro ni rodina znamená všechno, potřebuje si také odpočinout.

Každá rodina má nějaký společný rys, paní Andělská občas použila slovo my, když popisovala, co je u nich v rodině zvykem či jak to probíhá.

Vliv na své děti měla stále a má, nechává je, ať si dělají, co chtějí, ale stejně si neodpustí říct svůj názor.

Studium

Celé studium považovala paní Andělská za bezproblémové. Byla ráda, že fakulta vše zajistila a měla štěstí, že jí to tak nějak spadlo do klína. Přesto, že stále studovala a u toho pracovala, neviděla v tom žádnou překážku.

Bylo vidět, že samotný titul pro paní Andělskou nic neznamenal, bere ho jen jako papír, který neznamená v porovnání s jejími zkušenostmi nic. Možná je to způsobené tím, že jej nedostala hned, myslím, že by to pro ni bylo větším oceněním.

Pracovní život

Každou třídu vidí tak, že se v ní přirozeně vyskytují žáci, kteří jsou problémoví. V tu dobu viděla školství ohromně jednoduše, nic ji netrápilo. Možná to bylo také proto, že učitelka představovala pro žáky i rodiče všechno.

Mohlo by se zdát a vypadá to na první pohled tak, že měla ušlapanou cestu, na první škole byla přijatá bez jakýchkoliv problémů. Zpětně na to vzpomíná se smíchem, ale tenkrát to tak veselé nebylo, podle popisu první hodiny tělesné výchovy se žáci rozutekli do všech stran a paní Andělská musela poprosit o pomoc paní ředitelku, aby je dostala zpátky.

Paní Andělské připadalo, že jí byly na první základní škole svěřeny horší třídy proto, aby nebyly poté žádné stížnosti, kdyby se stal nějaký problém. Ona je naopak překvapila a hospitační tým z ní byl nadšený. Takže vedení se chodilo dívat na hodiny již dříve.

Neuvědomovala si, které všechny role učitel má, ale brala to tak, že to patří k jeho povolání. Administrativní činnosti neměla příliš v lásce, a především školení považovala za zbytečné.

Nejvíce si na své práci vážila toho a zároveň jí také motivovalo: pozorovat, jak žáci prospívají, možnost předat jim znalosti, aby odcházeli nabití a někam se posouvali. Z toho měla s kolegyněmi opravdovou a upřímnou radost.

Žáci a jejich rodiče

Již tehdy rozlišovala mezi oblíbenci a žáky, kteří byli problémovější. Podle jejích slov byla překvapena tím, že se k ní hlásí ti žáci, kteří ji v dobách výuky trápili. U žáků, které měla v oblibě, je výjimkou, když je potká a usuzuje z toho, že se nejspíš rozlétli do světa – tedy tím, jak moc byli úspěšní.

Tím, jak se zdálo být ze začátku na první škole vše bez problému, tak neočekávala, že by ji žáci nemuseli poslechnout, proto byla zpočátku naivní, ale časem se naučila brát to tak, jak to je.

Děti jí braly jako vzor, radili se s ní i mnozí rodiče. V době, kdy paní Andělská učila, znamenala slova učitelky více než slova některých rodičů.

Paní Andělská si uvědomuje, že doba i děti se mění. Vybavuje si, jak spolu se žáky vymýšleli vše, co by mohlo být a najednou to skutečně existovalo. Dnešní děti neznají to, co bylo předtím, protože v té době nežily, paní Andělská je popisuje jako moderní, jelikož rozumějí modernostem dnešní doby.

Inspirace

Paní Andělská se naučila brát si dobrý příklad z paní ředitelky a vzala si píšťalku. Toto zlaté pravidlo – bez píšťalky na tělocvik nelez – platí i dnes.

Na novinky není a nikdy nebyla, ani co se týče pletení na prstech, vždy k tomu byly potřeba dvě jehlice, tak proč si to nyní zjednodušovat a měnit, otázkou je, zda je to jednodušší.

Na své učitele si udělala zpětně názor, že nevyučovali dobře, proto se od nich neměla čím inspirovat.

Nabídky

I když mi paní Andělská tvrdila a opět se mi představovala jako člověk, který dokáže nějak ustoupit tlaku, tak se nakonec stejně podvolila a vykonávala funkci jednatelky ROH – v revolučním odborovém hnutí. Nechala se zlomit i přes to, že se zpočátku odvolávala na své děti. Sama si na tuto pozici ani nevěřila a vykonávat jí nechtěla, přišlo jí to jako práce nadřazená a rozkazovačná. S jejími názory se tato organizace neslučovala, bylo jí proti srsti být v roli mocného.

Zájmy

Uvědomovala si, že pro staré lidi je háčkování, vyšívání a luštění křížovek, proto na nich nikdy nechtěla skončit, což samozřejmě myslela s úsměvem.

Přesto, že hrála na housle, raději by volila kytaru, kterou by využila více a ráda zpívala, takže by to snáze skloubila dohromady. Na druhé škole na housle již nehrála a vzdala se toho.

Zážitky

Když trávila paní Andělská dobu s dětmi na horách, myslím, že si nebyla tak docela vědoma rizik, která se mohla stát. Ale přímo říká, že si „troufla“ s dětmi jet – já jí za to vidím jako odvážnou ženu. Dodává: „a vůbec jsem neměla strach, že by se mohlo něco stát a zaplať Pánbůh se nikdy nic nestalo.“

Na druhou stranu popisuje, že v létě byly výlety jednodušší, takže myslím, že si to přiznává, ale neřekne to nahlas. Protože do slova říká: „… takže od začátku mi svěřili i takovýhle věci.“

Spolupracovníci

S některými kolegyněmi si byla blíže, jiné nevydržely na jednom místě dlouho, takže si s nimi nevytvořila takové pouto. Vyzdvihovala ty, se kterými strávila celých pět let. Na druhé a třetí škole se setkávala s podobnými kolegyněmi, jelikož pan ředitel si vybudoval tým, který už znal. Odsuzuje lidi, kteří toho zanechali a nevydrželi u toho, hodnotí to tak, že je to nebavilo.

Osobní x profesní život

Již tenkrát se snažila oddělovat profesní a osobní život, jelikož své děti nechala chodit na jinou základní školu, aby nebyli pod ní.

Paní Andělská zastává názor, že také v učitelském povolání se dá nastavit si čas a rozdělit si jej tak, jak člověk potřebuje. Nepopírá, že je to náročná práce a že kdyby ji člověk chtěl dělat naprosto tip top, strávil by tam klidně celý život: „… takže jak kdo to stihne, když chcete dělat všecko ve škole, a tak nějak do detailu, tak to by tam člověk mohl bejt do večera.“

Musím říct, že tyto dva světy propojila skvěle a ladně, když se vždy po porodech vrátila brzy do práce, kde měla zajištěné místo.

Přesto, že nikdo z nás si nevybírá tak úplně jak bude žít, do jisté míry to ovlivnit rozhodně lze. Paní Andělská mi nakonec přiznala, že by v životě chtěla změnit hodně věcí.

Povolání by se nevzdala ani za nic, ale přemýšlela o tom, co by bylo, kdyby udělala tehdy jiné kroky. Myslí si, že tyto myšlenky na změnu má každý. Z toho ale zaznívá trochu smutku a vzdávání se.

Dnešní doba

Uvědomuje si, že se metody učení přirozeně mění a technologie šly také vpřed, avšak paní Andělská s nimi nikdy příliš nekamarádila, spoléhala se v tomto ohledu na svého muže, který to vše zařizoval, než jednoho dne nastala nečekaná změna.

Už se cítí být stará a přenechává to mladým – konkrétně své vnučce.

Rozhodně zůstává pozitivní v tom, že některé změny jsou dobré, například přidání klasického topení do tříd místo kamen.

Inovace dle ní patří k této době, ale některé z nich nechápe. Sice říká, že záleží na složení třídy, ale jinak by asistenty pedagoga neviděla jako potřebnou / nutnou funkci.

Paní Andělská sice nezažila, jaké to je mít ve třídě žáky s SVP, ale na žádné tyto novoty dle svých slov není. Aneb proč zavádět něco jiného, když funguje to, co je.

Přesto, že online doba v covidu žákům příliš neprospěla, paní Andělská to viděla dost optimisticky, na to, že děti byly od sebe odděleny, tak to zvládly.

Jelikož paní Andělská má dvě děti, tak se dokáže vcítit do kůže rodičů, kteří se právě v této době museli víc než jindy věnovat svým dětem, umožnit jim přístup k elektronice apod.

Změnila názor, také co se týče vyrovnávek. Sama se přiznává, že v dnešní době je těžké jednat s rodiči a také neví, jakou cestu by volila.

7 Výsledky výzkumu a diskuse

Závěrečná část ukazuje na výsledky výzkumu, co z toho celého vyplývá. Pomocí uskutečnění rozhovoru a následného rozboru s interpretací dat jsem se snažila odpovědět na následující otázky – Jaký je **vztah** mezi profesním a osobním životem učitele? A Jaký **dopad** má kariéra na osobní život učitele?

Jedna složka bez druhé by nemohla v učitelově životě existovat. Jako základ všemu slouží učiteli rodina, ze které vychází, přebírá si od ní názory. Paní Andělská měla velké štěstí v tom, že žila v úplné podporující rodině, která se vyvíjela s tradicí. Díky tomu poznala, čím by se mohla stát, bez inspirace v rodině by se nejspíš učitelkou nestala, neboť to nebyl její dětský sen, brala to jako přirozenou část svého života. Což potvrzuje také vyvrácení předpokladu, že by se učiteli měli stát jen ti, kteří o tom snili odmala.

Potvrdilo se, že rodina má velký vliv na utváření názorů (Průcha et al., 2013) a její podpora je pro učitele klíčová. Podpora sehrála důležitou roli také v případě nové rodiny – manžela paní Andělské, který jí začal pomáhat již při studiu a pomáhal jí i při práci, když mu to umožnily jeho pracovní závazky.

Z pohledu druhé strany a dopadu profesního života na ten osobní – paní Andělská se jej snažila zmírnit v tom, že odcházela ze školy dříve domů, kam si brala ještě práci, když to bylo potřeba, jinak se ale snažila nezůstávat ve škole dlouho, ani když byly schůze. Nechtěla se připravit o kontakt se svými dětmi a také volným časem pro sebe, stráveným po většinu času na chalupě v přírodě. Ukazuje se tak důležité neztratit své zájmy.

Vliv byl tak převážně pozitivní, protože paní Andělská se brzy po každém porodu vracela hned do práce, využívala možnosti jeslí a těšila se na to, až bude zase učit.

Dle zjištění se mi snad do určité míry podařilo vysvětlit toto vzájemné propojení mezi oběma oblastmi v dílčích výzkumných cílech: Na základě životopisného vyprávění **vyvodit teorii o učitelově profesním a osobnostním vývoji.** A **zjistit, jak vzniklo učitelovo uvažování a jak se formovaly jeho názory** (nejen pedagogické).

Jako podstatné se ukazuje také to, co si učitel přinese do své profese z mládí, paní Andělská totiž mohla využít svých kvalit z oblasti hudby i sportu.

Je potřeba uvědomit si, ačkoliv se učitel (člověk obecně) orientuje více na profesní život či ten osobní, tak je důležité být v psychické pohodě, protože bez zdraví nelze nic.

Paní Andělská zná jeho hodnotu a ví, že život může vždy nachystat různá neočekávaná překvapení.

Kolik měla štěstí v pedagogickém životě, na tolik jí bylo zase ubráno v osobním životě. Nelze to brát jako přímou úměru, protože jak v profesním, tak i osobním životě zažila něco pozitivního a také negativního. V pracovní oblasti prožila těžké začátky a jako většina začínajících učitelů bojovala s autoritou a musela si najít svůj systém, což souhlasí s tím, co říká Vítečková (2018) i když s odstupem času na ně vzpomíná velmi kladně, dané to bylo tím, že se ji v kolektivu, který byl již tehdy naplněn právě ženami, ujaly a přijaly ji za svou. Přesto byla z mého pohledu vybrána za tzv. obětního beránka, když jí byly svěřovány nezvladatelné třídy. Pochopitelně si nemohla rozumět s každou kolegyní, ale s těmi, kteří v práci vydržely si sedla. Osobní život jí nachystal milující rodinu, ve které vyrůstala, lékařské strašení, že by mohla mít postižené dítě, ale naštěstí se narodilo zdravé. V závěru pedagogické kariéry postihla jejího manžela mrtvice, takže se musela přizpůsobit novému způsobu života.

Ukazuje se, že již při studiu tohoto oboru byla velmi ráda za pomocnou ruku z manželovi strany. Kdyby nebylo opory manžela a rodiny, tak by se jí pravděpodobně nedařilo tak dobře.

Pokud se jedná o nástup do práce a přecházení do dalších základních škol, mohla se spolehnout na ředitele a známé. Tato práce zkrátka není o jednotlivcích, ale o kolektivu a spolupráci, a to nejen s kolegy a vedením, ale také rodinnými příslušníky. Záleží tedy na lidech, které mají učitelé kolem sebe. Paní Andělská má dodnes přátelské vztahy s jednou kolegyní, se kterou se zná již velmi dlouho. Celoživotní přátelství má velkou váhu a přispívá na blaho života.

Učitelka, která by se nebýt své rodiny nejspíš ani učitelkou nestala, tím, že měla kolem sebe tolik schopných vzorů, tak viděla jasnou volbu, do které musela dospět. Každého z nás táhne k naší profesi něco jiného, přesto, že to není vždy nalajnovaná cesta, a ne všichni o tom mají hned jasno, stanou se učiteli tak rychle, že ani neví jak.

Kdyby nebylo rodinného vzoru, nejspíše by paní Andělská tedy nenašla tuto cestu, jelikož to nebyl od začátku její sen, což potvrzuje fakt, že žádný budoucí učitel nemusí být rozhodnutý pro své povolání již odmala, pokud se bude své profesi a přípravě na ni věnovat poctivě.

Vše se dá skloubit a přizpůsobit tak, aby netrpěla ani jedna část lidského já – tedy ta profesní i ta osobní, stačí být obklopen lidmi, kteří se nebrání tomu, podat pomocnou ruku.

Na oplátku je ale dobré, když pomocnou ruku podá také druhá strana, tím se upevní lidské vztahy.

Když již byly děti paní Andělské starší, vážily si toho, že je jejich maminka paní učitelkou a vyzdvihovaly to před ostatními. Stejně tak jsou za to aktuálně ráda vnoučata paní Andělské.

Ačkoliv by paní Andělská ráda změnila více věcí ve svém životě, své rozhodnutí pro volbu povolání by nezměnila, nikdy nelitovala, že si zvolila tuto volbu a práce ji bavila až do posledních dní, kdy učila. Nelze tedy potvrdit mínění Lazarové et al. (2011), že by starší pedagogové byli méně nadšení ze své práce a mysleli jen na důchod.

Své práci tedy věnovala téměř celý svůj život, nenechala se odradit ani tím, že musela začít pracovat hned při studiu, z důvodu nedostatku učitelů.

Mimo malé extempore, ve kterém se skutečně ukázala i agresivita rodičů, jak ji popisoval Urbánek (2005), ale byla tehdy pouze výjimečná, si paní Andělská nemohla vynachválit spolupráci s rodiči žáků, což také přispívalo jejímu psychickému zdraví. Ať už nastane jakýkoliv problém, je dobré mít se na koho obrátit, právě v učitelském sboru, o tom psala Vítečková (2018) a paní Andělská to potvrdila.

Rodiče jí tedy po většinu času nepřinášeli stres, ba naopak s nimi vycházela, oni věděli, že se na ni mohou s čímkoliv obrátit a na oplátku i ona na ně, takže se podíleli i na zařizování různých výletů.

To, že ale dala přednost kvalitnímu vzdělání žáků před naprostou shodou s rodiči ukazuje fakt, že některé žáky posílala do vyrovnávek. Žáky měla ráda a záleželo jí na nich, což z ní dělá opravdovou učitelku, jak řekl Piťha (2001).

Paní Andělská si prošla rolí umělkyně, podporovatelky a měla také funkci uvádějící učitelky a vedoucí kroužků, o kterých se zmiňoval Průcha (2002).

Ačkoliv doba komunismu nebyla jednoduchá, paní Andělská ji představuje jako bezproblémovou ve srovnání s dnešní dobou, kdy je vše nejisté a ze strany médií přicházejí samé negativní zprávy.

O dnešních novotách ve školství paní Andělská ví a ve většině případů jí nepřipadají obohacující, což tedy směřuje opravdu k tomu, že starší lidé si na změny špatně zvykají. Musí se však brát v potaz, že paní Andělské je již osmdesát let a v období kolem padesáti let by změny přijala poměrně určitě jinak.

7.1 Případové studie Adamová a Andělská

Zásadní rozdíl mezi oběma studiemi (Gavora, 2001) je v tom, že paní Adamová učila druhostupňové žáky tělocviku, přírodopisu a pěstitelským pracím. Také z ročníku narození se dá usoudit, že jsou téměř stejně staré, paní Adamová se narodila v roce 1942, přesto Gavora uskutečnil rozhovor již o téměř čtvrt století dříve, hovořil tedy tenkrát se značně mladší paní učitelkou. Obě vyrostly v chudších rodinách, jelikož v té době nebyl nikdo příliš bohatý, obě také studovaly na pedagogickém institutu, kde se učily hře na housle a byly to výborné studentky. Vzorem paní Adamové se stala prvostupňová paní učitelka, kdežto u paní Andělské to byla maminka. Učitelka Adamová má o 1 sourozence více a vyrůstala v rozvedeném manželství.

Obě dvě se vdaly brzy ještě za dob studií a porodily dvě děti s téměř stejným věkovým odstupem, paní Adamová se dočkala druhého dítěte o rok později.

Společný prvek, který se dá u obou z dam najít je, že rodina pro ně znamená opravdu všechno. Paní Adamová se po dobu manželovy nemoci starala o fitness, které spolu budovali, přesto, že měla také jiné povinnosti. Paní Andělská věnuje manželovi péči dodnes.

Učitelka Adamová prožívala manželskou krizi, údajně kvůli tomu, že se příliš věnovala práci, paní Andělská hovořila o velké podpoře u manžela jak v době studia, tak při práci. Tímto se tedy nepotvrdilo, že by měl osobní život negativní dopad na manželství. Jediným momentem osamění byla pro paní Andělskou doba, kdy byl naopak manžel pracovně zaneprázdněn a ona se musela sama starat o děti.

Oběma z nich byla velkou pomocí paní ředitelka, která plně nahradila funkci uvádějící učitelky. Obě byly také pro školu dost prospěšné, první z nich pozvedla úroveň školy, ta druhá zase své třídy.

Co se týče osobností, řekla bych že působí dost rozdílně. Paní Adamová přesto, že byla před žáky dost nervózní, vždy toužila po vůdcovství. Oproti tomu paní Andělská kromě své třídy nechtěla nikoho vést, natož ředitelovat.

Politika zasahovala do života jim oběma. První jmenovaná se stala přednostkou místního úřadu, ta druhá nedobrovolně jednatelkou ve výboru KSČ. Přisuzuji to době, stejně tak jako oblibu v nošení kostýmků.

Přesto, že se nejedná o učitelky, které mají vystudovaný stejný obor, jednoduše provedená komparace ukázala, že i učitelka prvního a druhého stupně mohou mít něco společné. Myslím, že velkou roli hraje jejich podobný věk. Obě dvě se poměrně brzy také vdaly.

Na rozdíl ode mne se pan Gavora s paní Adamovou znal a setkávali se pouze v pracovnách. (Gavora, 2001)

Závěr

V teoretické části jsem se snažila popsat učitele, jeho charakteristiky a profesi. Chtěla jsem dokázat, že je učitel také jen člověk, který má i svou osobní stránku, své sny a vize. Vybrala jsem si k tomuto dokazování bývalou paní učitelku prvního stupně, jejíž životní dráha splnila mé očekávání.

Myslím, že celkový cíl, jakožto popis životního příběhu byl výstižný, přesto, že byl popsán dosti obsáhle, snad se mi podařilo obsáhnout všechny potřebné body a vyzdvihnout je.

Z vyvození teorie o učitelově vývoji a myšlení se dá usuzovat, že každý člověk je originál a přistupuje k životu odlišně. Záleží, co se v životě člověka odehrává a jaké si nastaví priority.

V případě učitelky Andělské bylo důležité umět oddělit obě části, doma se věnovat rodině a ve škole žákům. Přesto, že paní Andělská měla ke svým žákům velmi blízko, radí, že je dobré držet si od žáků určitý odstup.

I když někoho může práce velmi naplňovat, měl by mít na prvním místě sebe. Protože zdraví máme každý jen jedno. Je proto vhodné nezapomínat na své záliby a nevzdávat se jich i přes bohatý pracovní život.

Je ale těžké, když musí člověk rozdělit svou pozornost na péči o své děti a práci, ve chvíli, kdy mu nikdo nepomáhá. V tom případě nemá na sebe téměř žádný čas.

Velmi důležitým bodem se zdá být – mít kolem sebe lidi, na které je spoleh, ať už v profesní i osobní oblasti a vyjít si vzájemně vstříc. Ukázalo se, že pokud by paní Andělská nebyla spokojená v oblasti rodiny, nebyla by pravděpodobně spokojená ani v pracovním světě.

Dalo by se tedy říci, že u učitele je jeho život rozdělen přesně na dvě poloviny, tu první tvoří jeho rodina, tu druhou jeho práce. Přestože učitelé pracují někdy více, neměli by zapomínat také na svůj osobní život. Ukazuje se totiž, že když budou spokojení v něm, promítne se to také do pracovní stránky. To stejné platí naopak. Ve škole by se podle paní Andělské dalo strávit klidně celý den i noc, ale je potřeba umět to utnout, aniž by se to jakkoliv odrazilo na pečlivosti práce. Učitel je přece také jen člověk.

Jako důležité se ukazuje neztratit sám sebe a zájem o sebe, aby se mohl učitel před žáky dobře cítit, obvykle chce také dobře vypadat, alespoň v případě paní Andělské tomu tak bylo. A díky tomu si vysloužila také obdiv své dcery.

Paní Andělská sice utíkala domů za rodinou kdykoliv, kdy mohla, ale překvapivě neměla problém žákům, a dokonce jejich rodičům věnovat svůj čas i o sobotách, kdy pořádala turistické výlety. Tímto si budovala dobré vztahy a měla možnost poznat žákovy rodinné vazby a také jeho chování v jiných situacích. Přesto, že byla tedy mezi rodiči stále a nablízku byla i svým žákům, budoucím učitelům by to neradila, nejspíše pro to, že si uvědomuje zvyšující se nástrahy dnešní doby.

Pro učitele je velmi důležité vidět, že má jejich práce smysl, protože ve chvílích, kdy je někdo pochválí, že se díky nim něčím vyučil nebo poznal něco, co si zamiloval, přichází zadostiučinění. Radost měla paní Andělská z toho, že viděla, jak žáci během jejích hodin prospívají a odnášejí si z nich vědomosti a nové dovednosti.

Nerada bych toto přisuzovala době, ale paní Andělská několikrát zmiňovala, jak učitel představoval pro žáky i pro jejich rodiče všechno, tak se ptám, kde se mohla stát chyba, že to tak již není. Paní Andělská se ani slovem nezmínila o agresivitě žáků ani mezi sebou, ani směřované k její osobě. Byla pro žáky autoritou a vzorem.

Samozřejmě je třeba si uvědomit, že daná tvrzení nejsou platná pro všechny pedagogy, ale pouze pro konkrétní případ. V tomto bodě byl také můj největší limit, mohla jsem se spolehnout jen na data získaná od paní Andělské. Závěry tedy nelze zobecňovat, ale jisté podobnosti mezi životy učitelů jsou možné, také jak bylo vidět na srovnání dvou odlišných případových studií učitelky Andělské a Adamové.

Jiného výzkumníka by mohly napadnout také jiné otázky či témata, na která by bylo potřeba se zeptat, ale v tom je tato práce, založená na kvalitativním výzkumu, jedinečná, protože je založená na subjektivním názoru výzkumníka.

Výzkum byl proveden s prvostupňovou paní učitelkou v současné době, ale doba se neustále posouvá a ve škole se zavádějí novoty. Rozhodně by bylo zajímavé provést další rozhovor s prvostupňovou paní učitelkou, která má také bohaté zkušenosti z praxe, ale stále chodí do zaměstnání a tím pádem pracuje také se žáky s SVP, zažila si i spolupráci s asistentem pedagoga. Myslím, že by bylo vidět, jakým směrem se školství posouvá, zda dopřává učitelům více osobních možností či je zahlcuje dalšími povinnostmi, o kterých psali již autoři kolem roku 2005.

Seznam použitých zdrojů

Bertrand, Y. (1998). *Soudobé teorie vzdělávání*. Portál.

Dreyfus, H., L., & Dreyfus, S., E. (1986). Mind Over Machine. The Free Press. (In: Lazarová, B., et al. (2011). *Pozdní sběr. O práci zkušených učitelů*. Paido.)

Dytrtová, R., & Krhutová, M. (2009). *Učitel: Příprava na profesi.* Grada Publishing.

Fenstermacher, G. D., & Soltis, J. F. (2008). *Vyučovací styly učitelů.* Portál.

Gavora, P. (2001). Výskum životného príbehu: učiteľka Adamová. *Pedagogika,* 51(3), 352–368. Dostupné z: https://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?attachment_id=2188&edmc=2188

Gavora, P. (2010). *Úvod do pedagogického výzkumu*. (2. rozš. vyd.). Paido

Gillernová, I., Kebza, V., Rymeš, M., et al. (2011). *Psychologické aspekty změn v české společnosti: Člověk na přelomu tisíciletí*. Grada Publishing.

Göbelová, T., & Seberová, A. (2012). *Profesiografické otázky učitelství.* Oftis Ostrava.

Helus, Z. (2010). Personalizace v pedagogice – nový pohled na starý problém? *Pedagogika* [online]. 60(3-4), 13-26 [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: https://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?p=914

Helus, Z., Bravená, N., & Franclová, M. (2012). *Perspektivy učitelství*. Univerzita Karlova v Praze.

Holeček, V. (2014). *Psychologie v učitelské praxi*. Grada Publishing.

Hrabal, V., & Pavelková, I. (2010). *Jaký jsem učitel*. Portál.

Hupková, M. (2004). Učitel´a premeny školy v kontexte vzdělávacích reforiem. Iris. (In: Vítečková, M. (2018). *Začínající učitel: jeho potřeby a uvádění do praxe*. Paido.

Kariková, S. (2015). Učitel´ky primárného stupňa vzdelávania v biodromálnom kontexte. (In: Vítečková, M. (2018). *Začínající učitel: jeho potřeby a uvádění do praxe*. Paido.

Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. (2. aktualiz. vyd.). Grada Publishing.

Lazarová, B., et al. (2011). *Pozdní sběr. O práci zkušených učitelů*. Paido.

Löhken, S. (2014). *Introverti a extroverti: Jak spolu vycházet a vzájemně se doplňovat.* Grada Publishing.

Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Grada Publishing.

Piťha, P. (2001). Pocta učiteli. (In: Z. H. Moussová & S. Štech. (Eds.), *Dítě – škola – učitel: Sborník k životnímu jubileu prof. PhDr. Zdeňka Heluse, DrSc*. (s.7-11). Univerzita Karlova v Praze.)

Průcha, J. (2002). *Učitel: Současné poznatky o profesi*. Portál.

Průcha, J., Walterová, E., & Mareš, J. (2013). *Pedagogický slovník* (7. aktualiz. a rozš. vyd.). Portál.

Řiháček, T., Čermák, I., Hytych, R., et al. (2013). *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy* [online]. Masarykova univerzita v Brně. [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/504618/mod_resource/content/3/Kvalitativni-analyza-textu(1).pdf

Sikes, P. J., Measor, L., & Woods, P. (1985). Teacher Career. Crises and Continuities. The Falmer Press. (In: Lazarová, B., et al. (2011). *Pozdní sběr. O práci zkušených učitelů*. Paido.)

Sklenářová, S. (2010). *Pedagogický institut: Jeden z pokusů o vzdělávání učitelů základních škol (1959-1964)*. Oftis.

Spilková, V., et al. (2004). *Současné proměny vzdělávání učitelů*. Paido.

Spilková, V., Vašutová, J., et al. (2008). *Učitelská profese v měnících se požadavcích na vzdělávání*. Univerzita Karlova v Praze.

Spilková, V., Tomková, A., et al. (2010). *Kvalita učitele a profesní standard*. Univerzita Karlova v Praze.

Spilková, V. (2007). Proměny vzdělávání učitelů v kontextu kurikulární reformy. (In: Vítečková, M. (2018). *Začínající učitel: jeho potřeby a uvádění do praxe*. Paido.

Straková, J. (2010). Pedagogické činnosti českých učitelů v mezinárodním srovnávání. *Pedagogika* [online]. 60(3-4), 81-96 [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: https://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?p=1688

Šimíčková-Čížková, J., et al. (2010). *Psychologické aspekty v práci učitele*. Repronis.

Švaříček, R., Šeďová, K., et al. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Portál.

Urbánek, P. (2005). *Vybrané problémy učitelské profese: aktuální analýza*. Technická univerzita v Liberci.

Vašutová, J. (2002). *Být učitelem: Co by měl učitel vědět o své profesi*. Univerzita Karlova v Praze.

Vašutová, J. (2004). *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Paido.

Vítečková, M. (2018). *Začínající učitel: jeho potřeby a uvádění do praxe*. Paido.

Walterová, E. (2002). Učitelé: Proměny profese a rekonstrukce jejich vzdělávání. *Pedagogická revue,* 54(3), 220-239.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Schéma vyznačující prolínání osobního a profesního života ..... str. 52

Příloha č. 2 – Otázky do rozhovoru ..... str. 53

Příloha č. 3 – Nálady během rozhovoru ..... str. 57

Příloha č. 4 – Názorná gesta v neverbální komunikaci ..... str. 57

Příloha č. 5 – Kódování ..... str. 58

Příloha č. 6 – Vybrané části rozhovoru ..... str. 59

Příloha č. 7 – Navyzující otázky do druhého rozhovoru ..... str. 61

Příloha č. 1

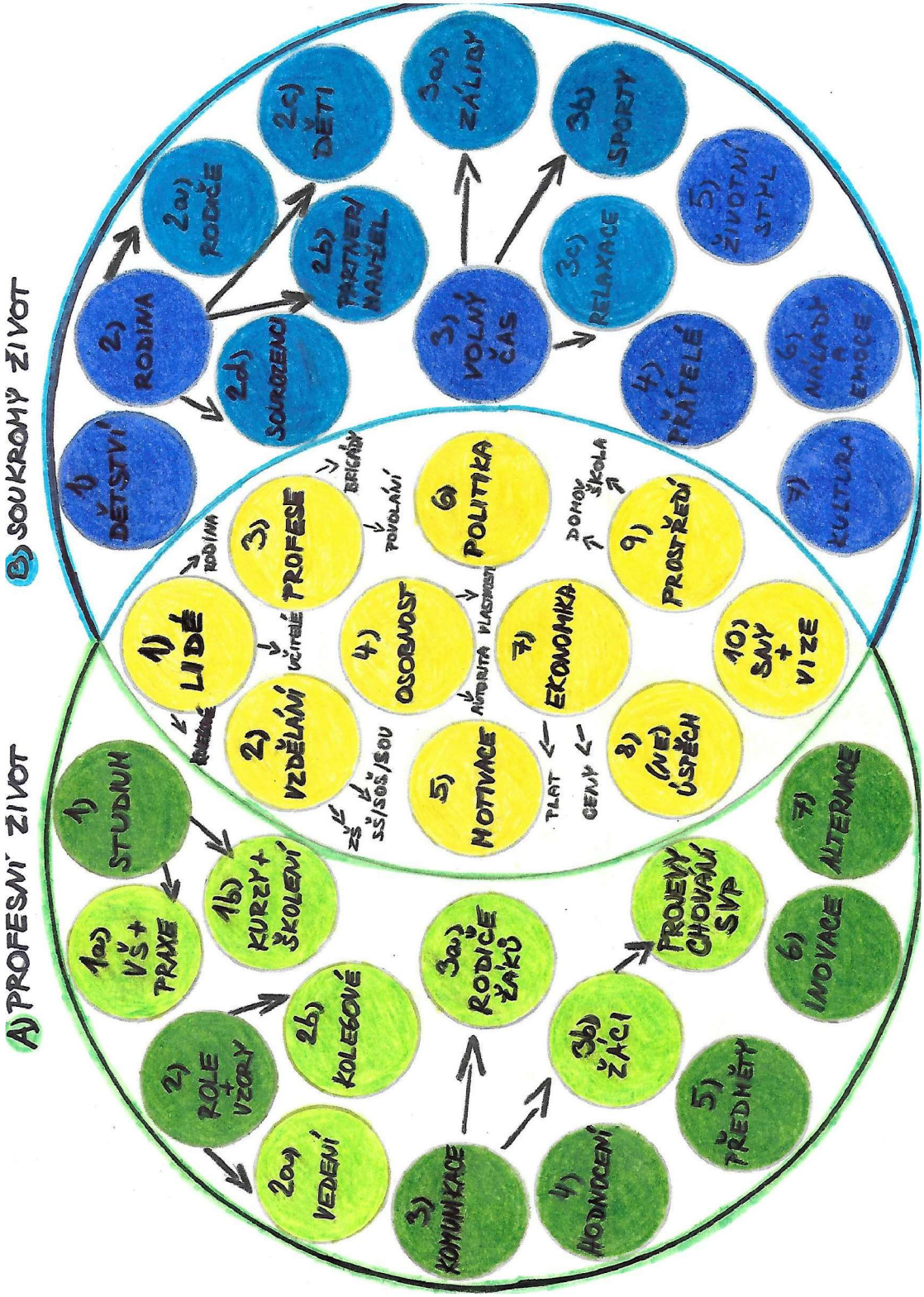

Obrázek 1: Schéma vyznačující prolínání oblastí z osobního a profesního života

Příloha č. 2

Otázky do rozhovoru

Příloha obsahuje připravený mustr pro rozhovor.

Červenou barvou jsou vyznačené hlavní a důležité otázky, kurzívou jsou dopsané případné otázky k doptání se na podrobnosti.

METODA ZKOUMÁNÍ:

VÝZKUMNÝ CÍL:

IDENTIFIKACE:

POHLAVÍ:

VĚK:

KVALIFIKACE:

DÉLKA UČITELSKÉ PRAXE:

DATUM, ČAS A DÉLKA ROZHOVORU:

POZNÁMKY:

OBLASTI ROZHOVORU:

A) Profesní život:

B) Soukromý život:

+ jejich vzájemné prolínání

A) Profesní oblast zahrnuje: především vykonávání profese a vše s ní spojené

studium (VŠ, praxe, kurzy a školení), role + vzory (vedení, kolegové), pedagogickou komunikaci, žáky a jejich rodiče, hodnocení, vyučované předměty, inovace a alternace

B) Oblast soukromí zahrnuje:

dětství, rodinu (rodiče, děti, partner, sourozenci), volný čas (záliby, sporty), přátelé, osobitý styl, pocity a nálady, kulturu

A+B) Propojení obou oblastí: celistvý pohled na život

lidé (rodina, kolegové, učitelé), vzdělání (ZŠ, SŠ), profese (povolání), osobnost (autorita, vlastnosti), motivace, politika, ekonomika, (ne)úspěch, prostředí, sny a vize

CESTA K UČITELSTVÍ:

- Jak jste se k této profesi dostala?
    - Projevovaly se u Vás zájmy o toto povolání již v dětství? *(tzn. hrála jste si někdy „na učitelku“?*
    - Kdy jste poprvé začala přemýšlet nad tím, že byste chtěla být učitelkou?
    - Kdy jste byla pevně přesvědčená o tom, že je pro Vás tohle povolání to pravé?
    - Byl ve Vaší rodině někdo, kdo byl povoláním učitel?
        - Je možné, že by Vás inspiroval?
    - Proč jste se rozhodla pro toto povolání – *proč konkrétně 1. stupeň*?
        - Vyzkoušela jste si práci také se staršími/mladšími žáky?

- Co konkrétně Vás motivovalo? *(či demotivovalo – při cestě za vysněnou prací)*
- Jaký názor měli na rozhodnutí stát se učitelkou Vaši rodiče? *(Podpořili Vás ve výběru nebo chtěli abyste dala na jejich sny?)*
- Jaké byly možnosti, kam se vydat po základní škole? *(v dané době, městě)*

- Jak probíhalo Vaše studium?
    - Co jste studovala? *(zaměření ZŠ, jaký obor SŠ, kolik VŠ)*
    - Váhala jste mezi více obory? *(při přihlašování se na SŠ, VŠ)*
        - Který z nich jste si přála studovat nejvíce?
    - Bavilo Vás studium po celou dobu, nebo jste prožívala i nějaké krize?
    - Jak byste zhodnotila svou VŠ, v době, kdy jste studovala?
        - Měla jste možnost navštěvovat nějaké praxe?
    - Jak byste popsala sebe jako žákyni?
    - Setkala jste se se svými spolužáky později na některé základní škole?

PRÁCE, PRÁCE, PRÁCE

- Jaké pro Vás byly začátky v práci?
    - Vzpomenete si na svůj první den ve škole – v práci?
    - Jak probíhala Vaše první odučená hodina?
    - Jak jste se cítila? *(frustrovaně, suverénně)*
- Učila jste všechny předměty na prvním stupni?
    - Které předměty jste učila nejraději?
- Jak Vás přijal učitelský kolektiv?
    - Byly ve školním sboru nějaké normy, kterým jste se musela přizpůsobit?
- Dalo by se říct, že většina ze všech Vašich kolegů jsou – byli (v té době) Vaši přátelé?
- Na kolika školách jste celkem vyučovala?
    - Podle jakých kritérií, jste si školy vybírala?
- Měla jste vždy dobré vztahy s vedením školy?
    - Dostala jste vždy prostor k tomu, vyjádřit svůj názor?
    - Cítila jste někdy tlak od nadřízených? *(náslechy, kontroly)*
    - Nepřemýšlela jste někdy o tom, že byste se stala ředitelkou?
- Pomáhala Vám školení se více rozvíjet?
    - Jakou formou jste se vzdělávala a více se rozvíjela? *(kurzy, knihy)*
- Zažila jste někdy pracovní krizi? *(že jste si řekla, teď už nechci učit?)*
- Zkoušela jste také pracovat v jiném odvětví? / Chtěla byste?

ŽÁCI A JEJICH RODIČE

- Jak probíhala Vaše komunikace s rodiči žáků? *(telefon, osobní schůzky)*
- Cítila jste se někdy pod nátlakem rodičů svých žáků?
- Bylo pro Vás důležité vypadat před žáky dobře?
    - V čem (v jakém oblečení) jste si připadala nejlépe?
- Jaká byla Vaše role ve škole? *(třídnictví, výchovná poradkyně, ...)*
- Říkalo se o Vás, že jste přísná paní učitelka?
- Myslíte si o sobě, že jste měla před žáky a máte přirozenou autoritu?

RODINA A KOLEKTIV:

- Vedla jste někdy v dětství nějakou skupinu dětí?
- Máte sourozence? *(starší, mladší)*
    - Jak jste se cítila v takovéto pozici v rodině? *(nejmladší, nejstarší)*
    - Musela jste se o ně starat?
- Kdo Vás vychovával?
- Kde jste vyrůstala?
- Máte manžela? (či partnera)
    - Pracuje (pracoval) Váš manžel v oblasti, která je Vám blízká?
    - Máte pocit, že manželova práce nějak souvisela s tou Vaší?
- Máte děti? *(Kolik/ případně proč ne?)*
    - Kdy, resp. v jaké době se Vám narodily? *(při studiu, při práci)*
    - *(Vycházeli Vám v práci vstříc?)*
    - Vydaly se děti Vaším směrem?
    - Mluvila jste dětem do toho, co z nich jednou bude?
- Měla jste při své práci dostatek času na rodinu?
- Dostalo se Vám podpory od rodiny?
- Staly se v průběhu Vašeho života nějaké nečekané okolnosti?

UČITELÉ A VOLNÝ ČAS

- Říká se, že učitelé na 1. stupni musí mít spoustu volného času, protože končí brzy, souhlasíte s tímto výrokem?
- Jak jste nejraději trávila svůj volný čas, v době, kdy jste pracovala ve škole? A jak ho trávíte nyní?
- Co patřilo do Vašich hlavních zájmů?
- Mohla byste o sobě říct, že jste šla dětem příkladem?
    - Například v otázce životního stylu?
    - Věnovala jste se nějakému sportu?

OSOBITÝ POHLED ZPĚT:

- Kdo byl v pracovním životě Vaší největší inspirací?
- Jak byste popsala samu sebe 3 přídavnými jmény?
- Měla jste před hodinou nějaký rituál, co jste vždy dělala?

- Vedla jste si někdy pedagogický deník?
- Vzpomněla byste si na nějaký silný zážitek z doby Vašeho působení ve škole, který Vás nějak formoval? *(pozitivní i negativní)*
    - Převládají u Vás celkově pozitivní zážitky a zkušenosti?
    - Musela jste někdy řešit šikanu nebo podobně závažnou věc?
- Jste v kontaktu s některými bývalými žáky?
    - Zvou Vás na nějaké třídní srazy?

- Změnila byste něco ve svém životě?
- Jaký je nebo byl Váš největší životní sen?
    - Splnila jste si ho?
- Co považujete za Váš největší životní úspěch?
- Před kolika lety jste odešla ze školy? *(respektive přestala učit)*
    - Byl pro Vás odchod do důchodu těžký?
- Když byste srovnala dnešní školství a školství v době, kdy jste začínala, viděla byste nějaké rozdíly?
    - V čem spatřujete posuny k lepšímu a kde naopak?
    - Kam myslíte, že se školství ubírá?
    - Vnímáte jistou odlišnost v dalších generacích žáků?
- Jak nahlížíte na inovace –
    - asistent pedagoga ve výuce
    - inkluze – *(Měla jste ve třídě žáky se speciálními vzdělávacími potřebami či nadané žáky?)*
    - online výuka *(Jaký dopad to má pro žáky?) Jak moc si rozumíte s technologiemi? Činilo by Vám potíže využívat je?*
    - alternativní školy

A CO DÁL?

- Jak moc se liší Váš běžný nynější režim dne od toho, kdy jste pracovala jako paní učitelka?
- Jak byste definovala pojem domov *(synonymum, slovní spojení)*
- Co je pro Vás aktuálně v životě nejdůležitější?
- Čemu se chcete věnovat dál?

Příloha 3

Nálady během rozhovoru

Tabulka, označující všechny vypozorované nálady, rozdělené do skupin. Jak se paní Andělská u daných otázek tvářila. Nad některými se musela zamýšlet dlouho, jiné jí přivedly zpět do těžších momentů a ty další ji při vzpomínce rozesmály.

Tabulka 1 - Emoce během rozhovoru

Přemýšlivě	jak dlouho učila
	které kroužky navštěvovala
	jakou jinou cestou by se vydala
	jak se dostala na svou 2. ZŠ, kde učila
	zda se jí v životě nestala neočekávaná událost
	co konkrétně brala jako největší úskalí
	zda se setkala se stresem během učitelské praxe
Vzpomínavě	vedla také kroužky pro žáky
	také měli jednoho spolužáka při studiu VŠ
Rozvážně	ne, necítila se být přísná paní učitelka
Přesvědčivě	děti se narodily s odstupem od sebe
Soudě	(bývalá žákyně) pracovala tam, ale už zase ne
Rázně	nechtěla se stát paní ředitelkou
Rozhodně	stresem nikdy netrpěla
Diktátorsky až umíněně	byla přijata do první školy jako členka rodiny
S vervou	někdy by si zkusila zahrát na housle
Uvědoměle	v té době učitele rodiče uznávali a vážili si ho
Pohodově	občas si i dnes udělá radost a koupí si křížovky
Radostně	vzpomíná na Vánoce, kdy dostala od syna jako dárek housle
Láskyplně	kolik měla kostýmků a jaké všechny
S úsměvem	vyvolání vzpomínky na hraní na housle
	dodnes se věnuje ručním pracím; pletení slouží jako odlehčení
Se smíchem	ponaučení, že na hodiny tělocviku se chodí s píšťalkou
	památeční – při návratu do své 1. školy
	uvažovala denně co si oblékne
	mluví do všeho svým dětem
	vyrůstání se svým bratrem jako dvojčetem
	těžko se ptát jí, zda šla žákům příkladem
	dnes už se cítí stará, a proto už nechce učit
	aby nepomlouvaly ředitelku, tak když tak mladá učitelka to zvládne
Posměšně	také ke konci kariéry lidé uznávali učitele – oproti dnešku
	vzpomínka, jakou třídu jí na začátku svěřili
Výsměšně	školení, kterého se účastnila bylo k ničemu

Příloha 4

Názorná gesta v neverbální komunikaci.

Tabulka 2 - Neverbální komunikace

Přikyvování	kantořina na 1. stupni
	přála si vystudovat nejvíce první stupeň
	na hospitaci přišlo vedení školy
	věnovala se rukodílným pracím také na třetí ZŠ
	její vlastní děti přijaly to, že se stala učitelkou
	její maminka byla také učitelka
	hodně věcí by na sobě změnila
	bere optimisticky, jak prošly děti obdobím covidu
	střední škola byla napojena na základní
	studovala prakticky klasickou střední školu
	zakončovala studium diplomovou prací
	snažila se všechno vyřešit sama
	dnes by hodnotila mírněji
Kroucení hlavou	nepracovala s praktikanty
	nevzdělávala se pomocí knížek, učebnic, …
	nepotkala se se svým mužem v práci, ale ve sportu
	děti nepokračují v její vlastní profesi
	v rámci praxe dohlížející učitelku měla
	ne, neradila se s kolegyní o pomoc
Listování a názorná ukázka	názorně uháčkované věci a papíry s háčkovanou předlohou

Příloha 5

Tabulky s kódováním – doplněné po obou dvou rozhovorech a opětovném kódování

Tabulka vztahující se k osobě paní Andělské.

Tabulka 3 - Kódování – vlastnosti

Vlastnosti		**Zájmy**	
hrdost I	sebekritika I	hra na housle IIII	chalupa III
odhodlání II	idealismus II	luštění křížovek II	řízení auta I
všestrannost I	pilnost I	logopedie III	péče o sebe I
pracovitost II	autoritativnost II	ruční práce IIII	žáci I
starostlivost	samostatnost II	orientační běhy I	četba I
přísnost III	pozitivní přístup I	zpěv I	kamarádky I

Nejvíce mi z kódů vznikly tyto vlastnosti, povahové rysy a zájmy.

Římské číslice označují počet vyskytování se.

Význam jednotlivých pojmů:

- hrdost na sebe a zvládání životních situací
- odhodlání – postavit se k některým věcem jinak
- starostlivost o členy rodiny
- ruční práce zahrnují drhání, háčkování i pletení

Vlastnosti lze porovnat s teoretickou částí, ve které autoři uvádějí, bez kterých vlastností se správný učitel neobejde.

*Tabulka **4** - Kódování – hlavní témata*

Rodina	Studium	Práce	Situace	Lidé	Doba
Tradice II	Výhody	Vstupenka do života	Přizpůsobení se podmínkám	Kolektiv II	Málo financí
Vzor a obdiv II	Různorodost II	Pomocná ruka	Náhoda či osud	Přátelství IIII	Tlak společnosti III
Pomocná ruka a opora IIII	Nový obor – logopedie	Další aktivity	Vliv okolí	Respekt a pokora před rodiči	Daný systém
Změna stavu	Další vzdělání	Chyby	Stěhování se	Spolupráce	Těžká doba – soucit
Všichni spolu	Nevědomost	Kroužky a Výlety III	Štěstí v neštěstí	Odlišné názory	Prestiž povolání II
Strach	Kontroly II	Odchody a návraty	Majetek	Výpomoc	Moderní doba
Nápaditost	Pomocná ruka	Známosti II	Změna prostředí	Strach z pomluv	Dobová móda
Péče a starost	Hladký průběh	Útěk domů za rodinou III	Životní posun	Komplikace	Negativní stresory
Prázdný dům	Změna formy studia	Zajištění	Setkání po letech	Druhá rodina	Feminismus
Otevřená náruč	Bez zaměření	Velký vliv – na žáky – vzor	Šetřivost II	Soudržnost	Změny

Kódů jsem získala mnohem více během analyzování dat, ale snažila jsem se vybrat ty nejdůležitější, nejvíce výstižné či nejzajímavější – překvapivé.

Pod šesti hlavními tématy se skrývá několik vybraných kódů, římské číslice sdělují jejich četnost výskytu, tam, kde nejsou uvedeny se bere výskyt pouze jednou.

Nejvíce kódů zahrnoval na počátku sloupeček práce, po něm následovala rodina.

Rodina zahrnovala ale nejvíce položek – starší rodiče, babičku, pradědečka, prapředky, bratra, děti, muže a vnoučata.

Význam jednotlivých pojmů:

- rodina
  - vzor – pro ostatní, obdiv vlastních dětí
  - pomocná ruka – uvolnění místnosti pro vnučku, pomoc s úkoly vnoučatům
  - změna stavu – těhotenství, vdávání se
  - strach – strašení od lékařů, manželův zdravotní stav
  - otevřená náruč – návštěvy
- studium
  - další vzdělání – školení se
  - kontroly – náslechy
  - pomocná ruka – od paní ředitelky, rady kolegyň
- práce
  - pomocná ruka – účast na škole v přírodě, pomoc pro žáky prostřednictvím vyrovnávek
  - další aktivity – školení, administrativa, schůze
  - chyby – nepsání si deníku, začátky v práci
  - kroužky a výlety – turistika, šikovné ruce
  - známosti – ředitel školy
- situace
  - náhoda či osud – setkání s manželem
  - stěhování se – nové místo domova
  - štěstí v neštěstí – manželova mrtvice
  - majetek – luxus v podobě dovolených, koupě chalupy, vlastnictví auta
  - šetřivost – nedostatek financí v důchodu
- lidé
  - kolektiv – budování důvěry, dohody, povídání
  - přátelství – kamarádky během studií, známí
  - spolupráce – s rodiči žáků, s poradnou
  - komplikace – s rodiči žáků ohledně vyrovnávek
  - druhá rodina – žáci jako vlastní děti
- doba
  - tlak společnosti – KSČ, ROH
  - prestiž povolání – celá rodina vnímala učitelství pozitivně, okolí na něj také tak pohlíželo
  - moderní doba – novoty ve školství – otevření devátých tříd, technologie
  - negativní stresory – budoucnost
  - změny – šarvátky mezi žáky, větší agresivita

Barevné označení symbolizující propojení kódů:

- spojení
- vliv
- finance

Příloha 6

Vybrané části rozhovoru

Následuje pár ukázek rozhovoru. V závorce jsou uvedeny poznámky výzkumníka.

PP – výzkumnice

A – zkoumaná osoba

PP: Přemýšlela jste někdy jakým **stylem budete učit**, když jste začínala?

A: Tenkrát byla paní učitelka všechno, takže jsem se cejtila jako že to musím řídit všechno, a to a že s nima nemůžu moc kamarádit, i když jsme jako měli vim, že (na první škole) jsem měla i nějaký kroužky a takový turistický a všecko, takže to jsme jako s dětma kamarádili hodně a … že jsme dělali takový různý výlety sobotní a to, ale v tý výuce jsem nějak zvlášť jako aby byli přítulný k paní učitelce tak to jsem moc nepěstovala. No ale dneska kamarádíte spíš s nima.

PP: Učila jste všechny **prvostupňové předměty**?

A: Všechny, ze začátku všechny, až pak ke konci se specializoval třeba někdo na hudebku, já jsem teda vyloženě na hudebku nebyla a měla jsem zaměření, i když jsem to jako neměla v aprobaci, ale výtvarku a pracovky, takže jsem učila i v jinejch třídách, když u mě někdo dobíral třeba tu hudebku, tak já jsem zase u něj dobírala ty ruční práce nebo výtvarnou výchovu.

PP: A nějaká **rizika**, jste zaznamenala, v té profesi?

A: Já vím, že jsem měla nějaký potíže, když jsem tenkrát se dávaly děti do vyrovnávek, když učitelka uznala, tak vyrovnávky byly a zvláštní školy a … to jsem vždycky měla strašný boje s rodičema, že tam děti nechtěly.

Dneska bych je tam taky už necpala, to už bych to nechala, ať nějak prolezou, ale člověk se snažil pro ně, aby to dotáhly, třeba na těch vyrovnávkách nebo tak, …

Takže todleto to bylo dost s těma rodičema některejma, …že tam nechtěli dát děti a člověk uznal, že to to .. a přes psychologickou poradnu to vždycky šlo, to nebylo jen moje rozhodnutí a oni potom byli rodiče nešťastný, dneska už bych to taky nedělala.

PP: Co to bylo přesně ty **vyrovnávky**, protože to slyším poprvé?

A: To bylo pro děti, který jako nezvládaly a byly ještě nezralý a bylo na nich vidět, že to nejsou hloupý nebo s nějakým handicapem nebo něco, ale že potřebujou dotáhnout, tak to se dělalo po první třídě, po druhý a dávalo, byly specializovaný školy třeba … dávali jsme to (do jedné ze škol), tak tam měli ty vyrovnávky, asi tři a tam jsme to posílali – na to dotažení takový.

PP: Takže to bylo něco jako vrácení do školky v dnešní době?

A: Něco takovýho, ale todle už začali školu, udělali rok a poznalo se, jaký jsou, a že jednou by mohli bejt dobrý, ale chce to míň (žáků) ve třídě a …

PP: Myslíte si, že tato **generace žáků** je třeba v něčem lepší, než ta předtím?

A: Jsou to moderní děti, jsou úplně jiný děti, … já si pamatuju, když jsme s dětma někdy diskutovaly, takhle popovídaly, tak jsme si vymejšlely, co není a mohlo by jednou bejt, tak jsme vymyslely takový, že aby byly telefony, kde by se lidi viděli a kde by si rozuměli, já nevim – Angličan s Čechem, a to jsme to braly jako utopii a ono to všechno je. *(smích)*

PP: Teď už jen závěrečně, obecně o tom učitelství, jaké **vlastnost**i by podle vás měl mít **správný učitel**?

A: Měl by bejt takovej zásadovej a nepřipouštět si děti až moc k tělu a nevím, jak jednat s rodičema dneska je to úplně jinak … takže se snažit vyhnout nějakejm konfliktům takovejm a jedině tím, že si budete stát za svým a nebudete se snažit něco dělat jinak, než to je.

PP: A když jste učila tak dlouho máte nějaký tip, jak **předejít** tomu **profesnímu vyhoření**?

A: Já jsem nikdy nevyhořela, mě to bavilo a vím, že když jsem nastoupila do, já jsem to teda přetahovala, protože jsem byla v penzi, a ještě mě tam potřebovali, pak když jsem skončila, tak jsem ještě dojížděla učit tu logopedii čili jsem s nima byla pořád ve styku tam, dlouho, hlavně na (jedné ze škol) ale i na (další škole) jsem pak dělala logopedii, a tak nějak jsem s nima byla ve styku a myslím, že když ze začátku něco slavili nebo tak takže pořád ještě mě brali jako za svou.

Příloha 7

Navazující otázky do rozhovoru:

CHARAKTERISTIKA

- Kdybyste se měla popsat z pohledu psychologie – jaký máte temperament, k čemu byste se přiklonila? *(flegmatik, melancholik, sangvinik, cholerik)*
    - Změnilo se to nějak během profese?

STUDIUM

- Jak dlouho jste studovala střední školu?
- Jak dlouho jste studovala vysokou školu? *(pedagogický institut – fakultu)*
- Jaký titul jste tenkrát dostala po vykonání zkoušek?
    - Zakončení bylo formou diplomové práce? *(téma)*

ZAČÁTKY V UČITELSTVÍ

- Jakým způsobem jste se dostávala do své první práce? *(dojíždění?)*
- Měla jste v každé ZŠ, kde jste pracovala uvádějícího učitele?
- Nastala někdy situace, že jste se musela poradit s kolegyní o nějaké vážné situaci a vyhledala jste tak její pomoc? *(např. šikana, agresivní žák)*

UČITELSKÁ PRAXE

- Přemýšlela jste jakým stylem budete učit? *(zda budete hlavním prvkem či spíše na kamarádské bázi spolupráce)*
- Inspirovala jste se některým z učitelů, kteří Vás učili během Vašeho studia? *(od základní školy až po vysokou)*
- Jak jste své žáky hodnotila *(mírnější, spravedlivá)*
    - Rozhodovala jste se někdy o známce?
- Když si promítnete učitelské sbory, kterými jste prošla:
    - Měla jste mezi sebou také kolegy – muže?
    - Byli kolem Vás pracovníci podobně věkově staří? *(která věková skupina převládala)*

- O učitelích se povídá, že vykonávají více rolí – např. pozici umělce, opatrovnice, terapeutky; které role jste zaznamenala na sobě Vy? *(cítila jste se být více někým jiným než učitelkou?)*

- Co Vás konkrétně motivovalo v práci? *(drželo při práci)*

- Jak v době, kdy jste učila, pohlíželi na učitele lidé z okolí?
    - Pocítila jste nějaké změny – v začátku a ke konci kariéry?

NEGATIVNÍ STRÁNKY UČITELSTVÍ

- Když jste učila, v čem jste spatřovala největší úskalí/rizika této profese
    - Myslíte, že se v něčem změnila? *(že přibyly či se změnily jisté „problémy“?)*
    - (Dostala jste se někdy do nebezpečné situace?***)***

- Pamatujete si, jestli jste byla v době kariéry někdy dlouhodobě nemocná?
    - Měla jste například problémy s hlasivkami?

- Pocítila jste někdy během své učitelské praxe stres?
    - Co jste vnímala jako nejvíce stresující faktor? *(hluk, nervozita)*
    - Jakým způsobem jste se stresem bojovala?

OBECNĚ O UČITELSTVÍ

- Jaké vlastnosti by podle Vás měl mít správný učitel?
- Máte nějaký tip, jak by se dalo předejít profesnímu vyhoření?